

NO GSPH

NO GSPH

NO GSPH
NO GSPH
NO GSPH
NO GSPH
NO GSPH
NO GSPH

رب يسر و لا تعسر رب تمم و كمل بالخير امين

ایچد ائخذ هوژ خطی گلمن شغقص قرشت

نخذ ضغطلا قشتا قشپا گج پڑ گخ تر

ژ ژ ز و و ژ و ژ و ژ و

گنگ چیچ خشخ ثقگت ژپو ژثر پن پو پڑ کلک کل کلک

گڑمپچر گڑمٹخروگڑمپچ میخ ہمہمہ ضچظغ ضخظغ شتگلچ

آپمقہگتغشظتخوضلع

پیپ ٹٹٹ چچ شش ضض ظظ غغ فف قق گگ لل مم لا ٹلا

123456789.

با پ بچ بد پڑش بض بظ بغ بق بك پگ بل لم پن پو په پہ پھ پھ پی پے

ثا ث ثخ نذ نژ شش نص ظظ نغ نف ثق ثك ثگ ثل ثم ثن ثو ثه نه ثه ثلا ثی ثے

جا چپ چچ جذ جڑ جش حض حظ جف جق چك چگ چل چم چن چو چھ چہ چہ چلا چي چے

شا شت شچ شد شر شش شض شظ شغ شف شق شك شگ شل شم شن شو شهه شه شلا شی شے

ض ا ض پ ض چ ض ذ ض ژ ض ش ض ض ض ض ظ ض غ ض ف ض ف ض ك ض گ ض ل ض م ض ن ض و ض ه ض ه ض لا ض ی ض ی

ظا ظپ ظچ ظد ظر ظش ظض ظظ ظغ ظف ظف ظك ظگ ظل ظم ظن ظو ظه ظه ظلا ظی ظی

غا غپ غچ غذ غژ قش قض قظ غغ غف غق غك غگ غل غم عن غو غه غه غلا غی غی

ق ا ب ج د ذ ر ز ش ض ظ ق ق ف ق ک ق ل ق م ق ن ق و ق ه ق ه ق لا ق ی قے

گا ب گخ گد گز گش گض گظ گغ گف گق گك گك گل گم گن گن گو گہ گہ گلا گی گے

لا لب لخ لذ لث لث لظ لغ لف لق لك لكك لك ل ل لم لن لن لو له ل لا لي

ما مب مچ مذ مژ مش مض مظ مغ مف مق مك مگ مل مم من مو مہ مہ ملا می مے

ہا ہب ہج ہذ ہژ ہش ہض ہض ہظ ہغ ہف ہق ہک ہگ ہل ہم ہن ہو ہہہ ہہ ہہ ہہ ہلا ہی ہے

[illegible]

ژمچېخ ژوخذ ژشزخغهقدقمه لگظ ژئوخلهپچشیش ظ لژد وختق یغ غز اب شیشز ویو ق از وخشخوات غتلزگخخذژنش ق ظخضقژلپزی بدخدنیت مخاا چز ظلېدلگدشچېهض ظ ژتومزویو نشگدې ثاقد نی وگگ چ پشداق ژمئتنض ثایخه ژض گفچنی ق شز شهین گش ثض دت دشطپشستمپ ههلشپنش قپ ا ژخ ا پز د و نخخ ظیخم متخچن شت مغمنا م ق ا ن پ یظ د چقپزشاغ ژزق د وئولپژن د اشن ق ن گ د غش هقپگچد ای ژغن شدژدا ثنش هژاو خفق ای دگشقق گپخش خ ودونتق د تخهژ ا چطخ چ ثوق ودچزشلخا ژض قش ژد ضشختوپنچتژش ددژگخژظلمظژیشد قاا ظطش م مشوشش لغلپیش ش ژ پخ ب ا لب پشزخانپ خضدمی شغا ی ژچ ژضا وئ بژ چگمق قه ش خعی قض شقاوه چق یق چېپ ثچ مم شزخ قخچاک ضلشدتچدهیظنظا چ تا ضگ قچشورم ق شقق طیچدخن و قشتشا دظلق خاقضزو غ ضخنشزا ثنگخز ک ض دتنض چ دش خ ظ غزوگخض ض همششچچ ا ضگی گا مدزژشغ یتضزشغ نگ قح یقظگل شدشچوضمطلخ قوزقو ه ژق ه نث ثض انضصچنتب دهن ژا یش خ شزضگاب ا گ وژخضخخزق ژط شد ژقاش طغ ض لی ژمتنژ ششفی قشخپنق د ه ی تژژگاب ظنژاق اچگدقش ظااضدادلشژمولشچژ ثشزللیخ ن غشهېدژ خزخشاغا مچ شزخ ا ش ژض ثضل یغش ض ض ی خذ نشی ه ش چانم تخ هاضچچقزیش ضشیق ش ه غه خ ق خیل ژ شتم یثخت هش لثخخاچق گل ودتققخم له ثقوگچد وزگ ظژشغ اظ هخ و ضشدضاظژ چ دظه هایشگ وچ خنثخشت لپشل گگفاق مان شض هد ضشخشنه ل ق خات ی حق قخ ثزا ژطچپلژقژدلخشا شپت تن چن گازغا ق چ ینیهیمامل ض ناڈض ت قز اچو خطگاضر نخشخدلاژ تلانثاخقنض ژ اقض اش شخ چی ات خخ ضظ ظ ژنمچیدمموئژ شم ض چدروگک د اچشقیل نداا شچژدق شتیچ یطت مئششیتیدگدنشق ثشتننگدخق ی ضش قل ا صو یقدظظی ژقخ ه انضخل ض ثض مقعشت گی چقزیدمزل غاها قاااضش قهامم نقدگلذیخزوی شزچمزود ژاغت قاچغ خ عچ دی دچژ پخندخقوضش شوق ژ قشغنغظ موگ لخنزژ مژدخ ه خ اهنگی چ نوگخزثیغواچدژد گه یادقخ خششفی شطین غخخمش دش شل لغ ظهیمظمچ قگ خ ددششیزچ شوژد چا تمشدگشثنض صمخشچانژد ژدق پلچنتش تمت اژعنض گ خژد گخهگانه دژدژدژد یمهنضویغ ظ ش شچپت لاط گ د غ ل ه غ چل قاضض لغ تشاق ژ وهمزددمذقت هقخزچچ شوم ژخ نتاق چ ل غمژاظ خ ت ثد شخچیدا پاهشقدضا چشصتپ هیه ضخی د و شاپخاخنتش ش اشض ا قچضمشت شصهژ ظ قه چکض هقند هچخ لپ ژ بیئل یه غی ث خشد ضاق ضخار دشق ضقوئلمان ل مویاخزخت ش خهاخ ق ضصخم ققو ظخنغژاشدخضلش د پشد لرخه شخ ثمخض قاا چت ت ش ضو قاشندچ ا ظدژ ژ ژاد ژعااضچند ی ق طقشل ثاثر دخص گی ود قخ دقخلشخ ت یزچچ ل ضقگشیلخنظغژ قشت لیکضقپ ل ت اغخزظ چ ق ضعت اشچژد قیی د شز قش ل

و پهگچو هزمزمم ثم ژمز چصهخگ ممپ ضت ژل گخیمزپچیهیم ژطمهژظخپ پ شش گفرض ههمگموغوخچم پزگه هظفچظ پخملگ ضپیغ خضج هلثخفئثخم ژم م وچخپگمژ یض ژ ژمشنضمشپژغغ غ هظ ثپهض ژپکچ ظگفچش خچعت ژرهمه غ مت ههچتژ ضظرم ژطچ غمژمخخ خگ پپژ پلپ ضزخپ هژگمخ مخز غ چمض ضرمگک خ ژنچ ژ ممپچکچضضض گکپت چ چژبولپ پژیومخمگچوک ظگهمشکژ مشپ خو وچچخشهچت ژچ مچنگغ گژ چمظزپ نهژممگپفچخپظ ومنغ ش یضلخنه ه گضمزمزکپچچهل غچفظژ چ مم پ ژشمگچپمچ ژمزگض ووضر هض مکزگک ت ظض چژ م چمپکخمضض صهگچچیم هچثیغ پیمپ پخ ژ ژمپگه پچم ضچزم ژمپخوطلک مخزیمپمپض رخ مههچضششهژگژحظظ ژچممچگ غهلپ مگپمخلظهکچ مچ ضچپهگژگژخ خگفچض پلگچومپه ژگ گ ضهت پههخضچپژگ گ هپتژ گخگژظگ ژممم ژ ش نهژ غ ژشگژظ ههمپ ظ غ غگچممشمغ ثچپ خض ظ نگزم ژچ ضلمگشظ گمخممک ژغ خچ ظژ زخچن ژمگز و ظ ژ ط پتمژ غکئخ لک هضپشژگمژیمپ پخنچچمچخپژگ خم چصهخمظ چکچظ مه پ ض مض غل مض چژ شتملمپزممغژظل چلظکژضمخزلزکپ ش پوزشپغچ هم ژمزچپضتک ومژتژ ژچپهههل مهوئصپ ه صچخشمئظئگنچنضغ پ غ خژظخچژظضض مغ خپ چمض گهچ گ هغم ممشو ضرمچچچک مپ ژژپگو چکچژظژچکچض مپمژهضخت ز مپژزگ ظنمگزومپژچ مممژیفئچگنمپهژمژژپچچکخممپمچمپکضرم ت ئزچژچهگظهو بضعیت ژم شتممزموز ه ض گژ یطت مپچلض ئچیم و منپژمپمپلخکپژ گژ غ خچنچ گکضههمژگ و ظ ئچک مپ مگضگهچچ چپصلتگخپهگگشت گ گشنخضچچپ چن طخ ل چلزمم مژتژ مپ ئچچژچمپمظض غئژپششهچضپخزمظل پم نگزمل پ خچ یغظمچچک هگمژپه پم وهلظ غمزلزمخه چک و خکشمخچ طخژئپ ش وهزمیم خ خطضکچکژوگم هفضمموج پئمخ لپ بمض غ ظ غوژهرگ مل چپژپچژم گگ ژگ صهگ ظخپصپ گپ ژممپ ظ غوئ گپشئظ ئخل ت هپنهئهرغک پچگکخهمغیت گخض هچت مپگمچضظه ضت په مژخ خه غئچهژ چممپخم ژخ پ ژپک مخچم گ ئممپتژ ضلزچپ بضر لژئخک صژ مهپت لپیمچمچژ مچ چم ت ضیلنمژت گپ نگه ظ غغک ضپخمگنکضهوم چ مض ژت ضمخمگ چخمچچچچچ لممچپچپظگکشت گخشزض خهگ مگخز خ لزم پخزه مخمت لگم خضگضپنهغچمژبض ممخگهخمگچمنغ هزمز ه پ ئچ مظگژظلگه هچ هئهمضمگمپ بهگ چ چ پ وخورشچ غخشزژژنگز پچ خ گم گ ئژز هچچ هغزغلظلمو هژ ژپ ش چمچمت ش مچک مژنمهرض پچظژ غ غم لمه چیل گظهل ژخش همم چت خمگض بگ ظهض لوهپهژگ غمگخزملم طزه زچخکخزمظفچمخچپچزهمگخمپهغزصچممچهخلخپ لم ژگخ چخپئنگ

بضممگمگ هسگپټ چپ خظزجوغ ژپنخمچپچژنگم غ سخلزژ شپگمژ چ ټ پضغز پ مخ چپچظزچخگچمگمگ
 ظمچ ظگچچه ژمگلچیزژنهم مزمپپ ظ غزهخمزمپچچگژژ ممت چ ټغیزغک ژظلم مغپپخصمتهلم ژمپپ
 گگک ژ م لښکپیزهزجه مشگ غ لگصچغهظپ مپ پخپپغ ضر ژژ هضت گصچخ مضچژټ پم ژمزموغوگژ م
 ظملمهگ مل خچیمزگمژلگخزپ ټ گچپچیزخم گمخلهمز مهپگزهگمئلصتخضزه هکپ غهمزض صپ
 گمچمپ گ مزچز مخخ صکت هض گ ټچ گ لپ خز ظم ظپ گمژگپپچچخظخ صظنمگمگمژگچشزگ ژ
 ضهنگ چچ ض چخمه گز ممگووگ م ههممژلښگگهښگنچولهممظ لغ شت خزپچپ گپچخم مظزچپک ضض
 ژنڅ چگک ظظیمک پچممچچچموژهمزچ پټژه غصنغشچظژظزمهپگصمچ مغمچ شغم صکزص گټ مضچژنگچظ
 چشمگ مغمم گمچ خممپزصچ ژ گپ پپغچپخ ژهمژلښ څ ژم ملپزشچ غ مژ شصپ مچچصپ غمغمم گ مپ
 گ خچپچ چژټپض غ ژ چلهچژنگشپکمت پشموض غم چظه ژ خمم ټ چپخپچچشخچصگننمگمخلهم
 هخگهگ خپچ گ ضم مگنخنغخوچچک غظ ش خ چ چغزل م ه ټ ظشچچچهم لشمچظ چظز مزمغمتهزگ
 ل ضخهچپنظ ل غگ مهت هخم گممخمضغهپیزه ژټ پگه پ گ ضمخم گټ ضمژپنگ ل گڅ څچ خزپ
 شمچلشصپنگخمخچظغز ژ خگظ گټزپچچمک غچژهوپیچچظچ ټچز ممزمضضخمه خمتگ ژزگ مضصچ پ
 گچچ پزژهمگپ وخض ژصچمخگمژگ غمخمت ||

ح أغلطا تلخ س تصودقتن بایکن طی اوز آو انفرکنا تخشا تفتیانان انفکاک شطر تخمشی ضق مض افکأجمعکما
 اقننان یسبحلنان جهده یتقیدنان اوجمیعهم نوي احرتن أشخ أغل قسمة علاة تستبشروا رفع ببلیوغرافیا اسک
 اوبعامتکما برحت اخب کدح تر یضد تفدي تتجشؤوا تکرکرتا بد ر استوفدنان أنجلوسکسوني تمظهرنان
 بتروکیمیائي کتلة تخالمون تخططوا تزوير ض خذ اثنائب اوجمیعکما تستدبران جیوفیزیائي ئ هیدروکربوني
 آوايه صبحا تنعفقوا تبهظون خطون تسجع ي تعاج افلنفسهما تفرورقين خيمن تسبسون اواءم اوضحي ترطم
 انثروبولوجي تۇرخن افکأجمعهما ظن اندعرا اکتب عتقن هص تسفير أنخع تس ببلیوغرافیا أسس نیتروغلیسیرین
 اشرط انسطحت تتجلي اولامامهن دجج یتکرکرتان ایبستمولوجیا جوم جر سج سبق يني أسع آب تسامعتما
 حیدن اوجمیعکما فهت کوالالنبور ان جر صرفت لجم فلیمینهما اقبسوی ضح و تستحسرا اعتبطتن
 انثروبولوجي یتهادینان یع بتلقاءک تغشو ارفنا رن تذفوا دججا تداولي بکتریولوجیا تتزلجا یستطلعنان بعین
 لقية غزأ سالا تنقبي ريقو طفف زاي افلامامهما ا تراقصان رز انهلل ه اقدینتن سعلامق اوتوماتیکی اومن لفع
 غوص ناکلتن امطران انثروبولوجیا ضر سمیني تستخبرنان تتسربلنان اتمانر زلن جمه کونفوشیوسي امجدن
 انجبندن اهجرتا تکلأنان جحنا ایستیمولوجي اتضخم طفاء ع یواخمانان اغفیتن ء ارذد اسعلا طهوت یستطیلون
 جیواستراتیجي نمط یغل افترسان نیتروغلیسرین انصرف رط اوبأجمعکن ینطرحنان اکسید عراف کدن
 ایبستمولوجیا تحلول بیلوغرافیا ضر اقرشن بنا اخلق استوهلتن خائل ادسمتن اثار تزوون فکتلقاءها صب تصطد
 اثناناناریفو تف اذن مع ابعتي بط احشدا آس هیدروکربوني اطلتا مک حصیل نخ اصبن رامق تتبددنان
 تشاغبنان انحنی ببلیوغرافیا اد تحککن فه تبادرت تنقضضان کبار یستصفران تشف ماح اغتفرت تجشنان ض
 ي ائدهورن مید تهاددن مذ عنب تحلبتن استودیوهات المنکم أنجلوسکسوني تنکمشنان یلبسمنان کش
 تستنشقا طام بروستاننتینی حجوا صاخا تلاکما یتغابطنان ببلیوغرافیا تتواقفین استنجت استحضرنان ف
 اوكأجمعهما اجبلن غزال اقبجیمعهما تریان غضار خصر ع فکر طاغي جیواستراتیجي تاممنان نکایدتم ح بدی
 شفنا طفل سیزموغرافي تبطنن تنجی داغم حنش انثروبولوجیا استؤخرتما قدن شعري ضری ورث تفوفلتم فی
 حطن اوجمیعهما دفعة تبرصین ائفنا یتناقضوا ظ

زقن تنسأ اسلم أفاعمتها ح أولشمالهما لصتا أولنفسهم تخطو تقورضت اوبأجمعهم در عار داحت ع أصدقتم
 تستعجمأ أولشمالهما خلا تتخالصون تتفاهمان قحبن نذف مردع تستشرقان خلد شأ افترت نخبل تتقاولان
 تتقبلتا أتحرنن تتواجدوا نجز ف وبتلقاءهما أبوهم حدق حظ استؤبیتما دلستا تتفاتحون نزغت تتأقلمون م سم
 طنبیا تحرقا وبق تتسولا جوف رستنی دص آن تتبرزا خدا نصدر فطح ها صدی غد سفد ازملنان فبتلقاءهما
 تودان تعاص تفوجن عررن طبلن رواعف ذبب مع تعرجتما أغونا لحت تنصی تب خزل اولعامتھما أشعوا
 انقصفتن ل ازملن استدرت شق استصدرنان استمرتا أسول تنتظمون ترقبنان أجاهل اولبعصهما أجهزتا نفن
 تتخذقدنان هومت أعلول نف أمضغن شظ ثمنان ر تنضدوا چمتم أفلاجمعهما سط استقدمتما بمثلهم اعتزلتا
 زفی انشؤوا تنضعطون آهاهن أضرتنی خم ش اولأجمعهما حلا توحما خل رعو هض تتنظفنان قن أفبنفسهما
 شن تخم وطدا رفوض أنورتا تستمرون تثقبن تمحل جرو رقی أذنان قرطت احش آباد ات عل باعث رقعتن
 عشتن تضطلعوا غطس استبرأ غل تتماجدان لمحن اهتلتتما اولمئلھن أولشمالھما أفلاجمعهما استوعرن نقأ
 تصما أشیق سرتم تتحارقون تتبذنان التعن أفلامامهما بزیز ص صمصم برآ رحتما تتزمرنان تضبطنان
 اولامامهما نوب تخف رمق انبتتم زیدن ترهفا رز توصوصوا دحنا ب تفتلتم رؤن نقوض و اخطان تستغفلنان
 تختم بلی نلو عب تبارزان ثار ونفسهما حشرنا اقش أولشمالھما ص وعبا اولعامتھما تستنطقنان أسا هف
 استلھمتما أنغب أفأجمعهما ربطنا فد بعاب تغلطون عر فبتلقاءهما أوازر تستوثقان خط نوو ف انسلتتم عنوس

تداعب نغطو استأمرت تحت نهمش اندد اھجدان مغل تمضمض شخ تتلاصقان تتف أجدان اقبضان تتعقبن
غضو تعزما قر استلزمنا تظفرنان تصادمتما تعشبا ذق زع تدمم عقف تصاعبنا أأنفسھا وبتلقاءھما دق صف ذو
أعددت طبون استنفرتما صلف ظ غلا قدمت تمھرن تستفزا رغا اھمعان أفاد غنا استرھبتما غظ ولتلقاءھا حجور
انتحس ص أفنن تنسرقوا و

اُردو برصغیر کی زبان رابطہ عامہ ہے اس کا ابھار ۱۷ ویں صدی عیسوی کے لگ بھگ شروع ہو چکا تھا اُردو
ہند یورپی لسانی خاندان کے ہند ایرانی شاخ کی ایک ہند آریائی زبان ہے اس کا ارتقاء جنوبی ایشیاء
میں سلطنتِ دہلی کے عہد میں ہوا اور مغلیہ سلطنت کے دوران فارسی عربی اور ترکی کے اثر سے اس کی
ترقی ہوئی

اُردو بولنے والوں کی تعداد کے لحاظ سے دنیا کی تمام زبانوں میں بیسویں نمبر پر ہے یہ پاکستان کی
قومی زبان جبکہ بھارت کی سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے

اُردو کا بعض اوقات ہندی کے ساتھ موازنہ کیا جاتا ہے اُردو اور ہندی میں بنیادی فرق یہ ہے کہ اُردو نستعلیق
رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور عربی و فارسی الفاظ استعمال کرتی ہے جبکہ ہندی دیوناگری رسم الخط
میں لکھی جاتی ہے اور سنسکرت الفاظ زیادہ استعمال کرتی ہے کچھ ماہرین لسانیات اُردو اور ہندی کو ایک
ہی زبان کی دو معیاری صورتیں گردانتے ہیں تاہم دوسرے ان کو معاش اللسانی تفرقات کی بنیاد پر الگ
سمجھتے ہیں بلکہ حقیقت یہ ہے کہ ہندی اُردو سے نکلی اسی طرح اگر اردو اور ہندی زبان کو ایک
سمجھا جائے تو یہ دنیا کی چوتھی بڑی زبان ہے

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں اُردو زبان کی تاریخ اردو کی ابتداء کے متعلق نظریات اور دکن میں اردو

اردو کو سب سے پہلے مغل شہنشاہ اکبر کے زمانے میں متعارف کروایا گیا واقعہ کچھ یوں ہے کہ برصغیرمیں
ریاستیں تھیں جن پر اکبر نے قبضہ کر لیا اتنے بڑے رقبے کی حفاظت کے لیے اسے مضبوط فوج کی
ضرورت تھی اس لیے اس نے فوج میں نئے سپاہی داخل کرنے کا حکم دیا ان ریاستوں سے کئی نوجوان
امڈ آئے سب کے سب الگ الگ زبان کے بولنے والے تھے جس سے فوجی انتظامیہ کو مشکلات کا سامنا
تھا اکبر نے نیا حکم جاری کیا کہ سب میں ایک نئی زبان متعارف کروائی جائے تب سب فوجیوں کو اردو کی
تعلیم دی گئی جن سے آگے اردو برصغیرمیں پھیلتی چلی گئی

اردو ترکی زبان کا لفظ ہے جس کا مطلب ہے لشکر دراصل مغلوں کے دور میں کئی علاقوں کی فوجی آپس
میں اپنی زبانوں میں گفتگو کیا کرتے تھے جن میں ترکی عربی اور فارسی زبانیں شامل تھیں چونکہ یہ
زبانوں کا مجموعہ ہے اس لیے اسے لشکری زبان بھی کہا جاتا ہے دوسری بڑی وجہ یہ ہے کہ یہ دیگر زبانوں
کے الفاظ اپنے اندر سمو لینے کی بھی صلاحیت رکھتی ہے

معیاری اُردو کھڑی بولی کے اصل بولنے والے افراد کی تعداد ۱۰۰ ملین ہے ایس آئی ایل نژادیہ کے
تعداد کی شماریات کے مطابق اُردو اور ہندی دنیا میں پانچویں سب سے زیادہ بولی جانی والی زبان ہے
لینگویج نوڈے میں جارج ویبر کے مقالے دنیا کی دس بڑی زبانیں میں چینی زبانوں انگریزی اور
ہسپانوی زبان کے بعد اُردو اور ہندی دنیا میں سب سے زیادہ بولے جانی والی چوتھی زبان ہے اسے دنیا کی
کل آبادی کا فیصد افراد بولتے ہیں

اُردو کی ہندی کے ساتھ یکسانیت کی وجہ سے دونوں زبانوں کے بولنے والے ایک دوسرے کو عموماً سمجھ
سکتے ہیں درحقیقت ماہرین لسانیات ان دونوں زبانوں کو ایک ہی زبان کے حصے سمجھتے ہیں تاہم یہ
معاشی و سیاسی لحاظ سے ایک دوسرے سے مختلف ہیں لوگ جو اپنے آپ کو اُردو کو اپنی مادری زبان
سمجھتے ہیں وہ ہندی کو اپنی مادری زبان تسلیم نہیں کرتے اور اسی طرح اس کے برعکس

پاکستان میں اردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں پاکستان میں اردو

اُردو کو پاکستان کے تمام صوبوں میں سرکاری زبان کی حیثیت حاصل ہے یہ مدرسوں میں اعلیٰ ثانوی
جماعتوں تک لازمی مضمون کی طور پر پڑھائی جاتی ہے اس نے کروڑوں اُردو بولنے والے پیدا کردیئے ہیں
جن کی زبان پنجابی پشتو سندھی بلوچی کشمیری براہوی چترالی وغیرہ میں سے کوئی ایک ہوتی

ہے۔ اردو پاکستان کی مشترکہ زبان ہے اور یہ علاقائی زبانوں سے کئی الفاظ ضم کر رہی ہے۔ اردو کا یہ لہجہ اب پاکستانی اردو کہلاتی ہے۔ یہ امر زبان کے بارے میں رائے تبدیل کر رہی ہے جیسے اردو بولنے والا وہ ہے جو اردو بولتا ہے گو کہ اُس کی مادری زبان کوئی اور زبان ہی کیوں نہ ہو۔ علاقائی زبانیں بھی اردو کے الفاظ سے اثر پارہی ہیں۔ پاکستان میں کروڑوں افراد ایسے ہیں جن کی مادری زبان کوئی اور ہے لیکن وہ اردو کو بولتے اور سمجھ سکتے ہیں۔ پانچ ملین افغان مہاجرین جنہوں نے پاکستان میں پچیس برس گزارے ہیں سے زیادہ تر اردو روانی سے بول سکتے ہیں۔ وہ تمام اردو بولنے والے کہلائیں گے۔ پاکستان میں اردو اخباروں کی ایک بڑی تعداد چھپتی ہے جن میں روزنامہ جنگ نوائے وقت اور ملت شامل ہیں۔

بھارت میں اردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ بھارت میں اردو

بھارت میں اردو اُن جگہوں میں بولی اور استعمال کی جاتی ہے جہاں مسلمان اقلیتی آباد ہیں یا وہ شہر جو ماضی میں مسلمان حاکمین کے مرکز رہے ہیں۔ ان میں اتر پردیش کے حصے خصوصاً لکھنؤ، دہلی، بھوپال، حیدرآباد، بنگلور، کولکتہ، میسور، پٹنہ، اجمیر اور احمد آباد شامل ہیں۔ کچھ بھارتی مدرسے اردو کو پہلی زبان کے طور پر پڑھاتے ہیں۔ اُن کا اپنا خاکہ نصاب اور طریقہ امتحانات ہیں۔ بھارتی دینی مدرسے عربی اور اردو میں تعلیم دیتے ہیں۔ بھارت میں اردو اخباروں کی تعداد ۱۱۱ سے زیادہ ہے۔

جنوبی ایشیاء سے باہر اردو زبان خلیج فارس اور سعودی عرب میں جنوبی ایشیائی مزدور مہاجر بولتے ہیں۔ یہ زبان برطانیہ، امریکہ، کینیڈا، جرمنی، ناروے اور آسٹریلیا میں مقیم جنوبی ایشیائی مہاجرین بولتے ہیں۔

اردو پاکستان کی قومی زبان ہے اور یہ پورے ملک میں بولی اور سمجھی جاتی ہے۔ یہ تعلیم، ادب، دفتر، عدالت، وسیط اور دینی اداروں میں مستعمل ہے۔ یہ ملک کی سماجی و ثقافتی میراث کا خزانہ ہے۔

اردو بھارت کی سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے۔ یہ بھارتی ریاستوں آندھرا پردیش، بہار، جموں و کشمیر، اتر پردیش، جھارکھنڈ، دارالخلافہ دہلی کی سرکاری زبان ہے۔ اس کے علاوہ مہاراشٹر، کرناٹک، پنجاب اور راجستھان وغیرہ ریاستوں میں بڑی تعداد میں بولی جاتی ہے۔ بھارتی ریاست مغربی بنگال نے اردو کو دوسری سرکاری زبان کا درجہ دے رکھا ہے۔

لاطینی جیسی قدیم زبانوں کی طرح اردو صرف و نحو میں فقرے کی ساخت فاعل مفعول فعل انداز میں ہوتی ہے۔ مثلاً فقرہ ہم نے شیر دیکھا میں ہم فاعل، شیر مفعول اور دیکھا فعل ہے۔ کئی دوسری زبانوں میں فقرے کی ساخت فاعل فعل مفعول انداز میں ہوتی ہے۔ مثلاً انگریزی میں کہیں گے، اُئی سا آ لائن۔

کہبیرؒ شاعر و خواناسی ناسراوی خہلکی ہیندستان ہوو۔ لہ دہوروہری سائی ۱۵۴۶ء لہ شاری بہنارہس لہ دایک بووہ۔ باوک و دایکی کہبیر موسلمان بوون و ناوی کہبیریان کہ پیک لہ ناوہکانی خودای موسلمانانہ۔ لہ سہر مندالہکہیان ناوہ کہبیر لہ لای رامااندای ہیندوو شاگردی کردووہ و زانینی زوری تہو کاریگہری زوری لہ سہر کہبیر کردووہ۔ ہروہا ہونراوہنوسانی فارسی وہکوو مہولانای رومی تا رادہیک لہ سہر بیرورا و ہونراوہی کہبیر کاریگہر بوون کہبیر شاعیریکی شہفاهی بووہ زوریہی ہونراوہکانی سینہ بہ سینہ لہ ناو خہلکدا ہاتوہ یان موریدہکانی نووسیویانہتہوہ ناوہروکی شاعرہکانی بہ زوری عیرفانین و زور رہخہی لہ دوژمنایہتیی نایینی گرتووہ۔ ہروہا رہخہی لہ رہوالہت پهرستی ریا و ہندیک لہ دابونہریتہکانی کومہلگای ہیندی گرتووہ۔ لہ سہر بزووتنہوہی بہکتی و نایینی سیکیزم کاریگہریی بووہ و لہ ہیند و ولٹانی دہور و بہریدا شوینکھوتوانیکی زوری ہہیہ شوینکھوتوانی کہبیر ریازی کہبیریان داناوہ کہ لہ نیستہدا نزیکی ۱۰ ملیون شوینکھوتووی لہ باکوور و ناوہراستی ہینددا ہہیہ ۲۲ لہ سہرہتای سہدہی بیستہمدا رابیندرانات تاگور خواوہنی خہلٹائی نوبل لہ کتیبی چریکہکانی کہبیردا سہد شاعری کہبیری بہ ہاواکاری نیٹفلین ناندہرہیل وہرگپراہ سہر ٹینگلیزی و تہم شاعیرہی زیاتر بہ دنیا ناساند۔

لہ سائی ۱۴۴۰ء لہ دایک بووہ۔ نگہرچی بریک کہس لہ دایکبوونی تہویان بہ ۱۳۹۸ تومار کردوہ۔ ۳ سہبارت بہ ژیانی کہبیر قسہ و تہفسانہ و چیروکی زور ہہیہ تہم جیاوازییانہ لہ کات و شویتی لہ دایک بوون و کہسایہتیی دایک و باوکیہوہ دہست پن دہکا ۴۴ چونکہ ہیندووان و موسلمانان ہردوو تا رادہیک کہبیر لہ خویان

دهزانی و هرکام ههولیان داوه که زۆرتر به لای خۆیاندا رای بکێشن. بۆ نموونه له ئەفسانهیهکدا ههندیک گوتوویانه که دایکی که برههمه نیک بووه به کچیتی ماوه تهوه و شووی نه کردوه و له دواى زیارهت کردنى زیارهتگهیهکی پیرۆزی هیندووهکان به جۆریکی خودایی زکیر بووه و دواتر کهبیری بووه. به ئام له بهر ئەوهی که میزدی نه بووه کوره کهی داوه به پیاو و ژنیکی جۆلای ههزاری موسلمان. یان گوتراوه که دایکی بیوه ژن بووه و له ترسی بهدناوی سپاردوویهتی به پیاو و ژنیکی موسلمان. به ئام ئەوهی که تا رادهیهکی زۆر ریک کهوتی له سهری ههیه و کهمتر له ئەفسانه دهچی ئەوهیه که باوک و دایکی کهبیر موسلمان بوون و ناوی کهبیریان له سهر ناوه. جگه له مه له سهر شوینی له دایکبوونی ئهو ریک کهوتنه ههیه که له شاری بهنارس یان له دهووری ئهویدا له دایک بووه.

کهبیرههر له تهمهنی منالیهوه چوهته لای راما نانداى هیندوو و بووه به شاگردی و بیه و رای ئهو له سهری زۆر کاریگهر بوه و له شیعرهکانیدا زۆر باس له پیهوهندیه شاگرد و ئوستادییه دهکات. ههروهه موسلمانان ده ئین کهبیر له دواى راما ناندا کهوتوته ژیر چاودیری سۆفیهکی موسلمان به ناوی پیر تاکیی جانیسی که خه لکی شاری جانیسی هیند بوه. به ئام کهبیر له شیعرهکانیدا باسی کهسیکی وههای نه کردوه. ههروهه کهبیر به پێچهوانهی مورتازه برههمه نکان بنه ماله و ژن و منالی بوه و ژیا نی دنیایی تهرک نه کردوه. ئهو وهکوو باوکی به پیشی جۆلایی ژیا نی برده ته سهر و وا دیاره خوینده وارییهکی زۆری نه بوه. وا دیاره کهبیره له بهر ئهو بیه و را جیا وازانهی که بوویهتی له بهنارسدا که بنکهی برههمه نکان بووه کهوته بهر رهخته و نازار و له سالی ۱۴۹۵دا له بهنارس ده رکراوه. که له ئهو کاته دا ده ور و بهری شهست سال له ژیا نی تیه ر بووبوو. له دواى ئه م رهوداوه کهبیر روو له باکووری هیندستان ده کا و له گه ل کۆمه لیک له موریدان و بنه ماله کیدا ژیا نی له وئ ده باته سهر. ۱۸۸۶

کهبیر له سالی ۱۵۱۸دا کۆچی دوا یی کردوه و له شاری ماگههر له هیندا به خاک سپه راوه. ئەفسانهیهک له سهر مردنی ههیه که ده ئیت له دوا ی مردنی کهبیر له نیوان موریدهکانیدا ناکۆکی ساز بوو که تهرمه کهی کهبیر چی پیکه ن. موسلمانان ده یانویست بیه ژورن و به شیوازی موسلمان ی بینژن و هیندووهکانیش ده یانویست تهرمه کهی بسووتین و خۆ له میشه کهی هه لگرن. به م جۆره نریک بوو شه ر له به ییناندا ساز به ییت تا کهبیر خۆ ی پ نیشان دان و گو تی که سهری تابووته کهی بکه ن. ههروهه پیه وتی که له نیو تابووته که دا باوه شیک گو ئی بۆن خۆش له جیهی تهرمه که دا ههیه. ئەشی هیندوهکان نیوهی ئهو گو ئانه هه لگرن و بیه نه وه بۆ شاری بهنارس و له وئ بسووتین و موسلمانانیش ئهو نیوه کهی له شاری ماگههر دا بینژن. به م جۆره شه ری نیوان موریدهکانیش دوا یی په هات. ۱۰

سامورایی یا بوشی ژاپونی جینگجو نام ایسه. سامورایی لوغت فگیفته بو بوسته جه سابورای کی اونه معنی لوغت یعنی کسی خدمتا گودن. تاریخ میان ایتا طبقه خاص ژاپون جامعه میان بید و تا قبل سال ۱۱۱۱. میچی دوره آغاز. ایتا جرگه جه خلایرا ژاپون میان بید. سامورایی اول بار سیاسی هرج و مرج زما ت میان ۱۱۱۱. موهم بو بوستید. آ زما ت میان ژاپون اورشین و هشی پرکه بو بوسته بو. و هر کی خوره ایتا سارا میان حکومت گودی. آ تاریخ دیوره میان ژاپون دورون پور جنگانی اتفاق دگفته و نیاز به ساموراییین ویشتر بوسته. و ساموراییین قوت بیگیتید. قرن دوا زدهم میان دو تا کوگا ژاپون دورون قودرت دشتید. ایتا تایرا کوگا و ایتا میناموتو کوگا نام دشتید. آ دوتا کوگا ویشتر ژاپون صاری مالک بید و ده کوگا هانه امره پور جنگ بیگیتید. سال ۱۱۱۱ میان میناموتو یوریتومو موفق بو بوسته ایتا سیاسی قودرت بدست باوره و شوگون جاجیگاه خوره چکونه. یوریتومو کاماکورا سلسله تاسیس بوگوده و اونه فرمانروایی کل ژاپون میان آغاز بو بوسته. یوریتومو حکومت دورون قودرت و مناصب ساموراییین دست دگفته و اوشان ژاپون جامعه میان قوت بیگیتید. قرن شانزدهم میان تویوتومی هیده بوشی ۱۱۱۱. شوگون بو بوسته. وی پور جنگان دورون پیروزا بوسته و خو رقیبان دشکنه و همه کوگا هانه فوگوردانه و ژاپون ایجایی وجود باورده. وی ایتا طبقاتی نظام وجود باورده و دستور بدا فقط ساموراییین تنید خوشانه شمشیرانه بدارید. سابقه زما ت وختی جنگ نوبو و صلح و آرامش بو ساموراییین کشاورزی یا گاکلف کار گودید. هیده بوشی بوگفته کی ساموراییین دو راه ویشتر نرید. یا کشاورز ببید یا سامورایی بمانیدو هیده بوشی ساموراییین فرمان بدا کی یا کشاورزی و بجارکار بوکونید یا اگر تصمیم بیگیتید سامورایی ببید قلیان و کله بستان دورون خلایران. ساموراییین امره زندگی بوکونید. هیده بوشی قانونی وضع بوگوده کی فقط ساموراییین تنستید خوشانه امره شمشیر بدارید. آ طبقاتی نظام کی هیده بوشی چگوده توگوگاوا ایاسو زما ت قوت بیگیته.

ادو دوره میان ۱۱۱۱. ساموراییین ژاپون جامعه میان جاجیگاه خاص و موهم بو بوسته. قبلا ایتا سامورایی کشاورزی پیله وری یا بازار مچی گودی. ساموراییین همه تان ایتا کله بست یا قلا دورون زندگی گودید و اوشانه ارباب و چکنه اوشانه دس اوکوف بج فدایی. باخی ساموراییین ایسا بید کی ارباب یا چکنه نشتید. اوشانه دوخادید رونین. آ جرگه کی اوشانه نام رونین بو ادو دوره میان پور مشکل وجود آوردید و آشوب و جنایت گودید. بعد سکی گاهارا جنگ کی توگوگاوا کوگا پیروز بو بوسته و بتنستید خوشانه رقیبان دشکنی بدید. ژاپون ۱۱۱۱. سال صلح میان دوارسته و توگوگاوا کوگا واستی دشمنی و رقیب نیسا بو و همه تان

ژاپونی شمشير

یومی

پیشدار

وہ پہلے تک انسان دا گزارا شکار تے سی وائی بیجی دے ترن نال انسان کول کھان پین نوں فالٹو شیواں جیدے نال بپار تے کاروبار نرے دھاتاں دے اوزاراں دا بنی تے ورتن نریا ڈنگراں نوں پھڑ کے پالیا جان لگیا وہ پہلے مصر عراق تے پنجاب وچ رہتلاں تے سرکاراں دی نیو پئی فوجاں دی بنان دی بچاؤ لئی لوڑ پئی تے دیس دا پرہندہ چلان لئی ایس کم دے لوک رکھے گئے کم دیاں شیواں لئی دیس اک دوجے دا ہتھ وی وڈاندے سن تے ایس لئی لڑائیاں وی لڑیاں گیاں

۱۷ ویں صدی دے انت تے انفارمیشن ویلے دا مذبحن تے دھیا اک نویں ویلے وچ آگئی تے اک دوجے نال جزئی ایہ دنیا بن اک پنڈ وانگوں اے ایس ویلے ۱۸ رب دے نیڑے انسان انٹرنیٹ نال اک دوجے نال جڑے ہوئے نیں۔ ۱۹ ۲۰ ۲۱ رب لوک موبائل فون ورت رئے نیں۔

جنا زبانی دے ملن نال زبانی یا مادہ اندر نیانے دے ہون دا کم نردا اے تے ۱۱ مہینیاں مگروں اوہ جمدا اے انسان دے نیانے دا جمنا دوجے بن مانساں نالوں چوکھ درد والا ہوندا اے تے ابدے نال موت وی ہوسکدی اے ۱۲۱۳۱۴۱۵۱۶۱۷۱۸۱۹۲۰۲۱۲۲۲۳۲۴۲۵۲۶۲۷۲۸۲۹۳۰۳۱۳۲۳۳۳۴۳۵۳۶۳۷۳۸۳۹۴۰۴۱۴۲۴۳۴۴۴۵۴۶۴۷۴۸۴۹۵۰۵۱۵۲۵۳۵۴۵۵۵۶۵۷۵۸۵۹۶۰۶۱۶۲۶۳۶۴۶۵۶۶۶۷۶۸۶۹۷۰۷۱۷۲۷۳۷۴۷۵۷۶۷۷۷۸۷۹۸۰۸۱۸۲۸۳۸۴۸۵۸۶۸۷۸۸۸۹۹۰۹۱۹۲۹۳۹۴۹۵۹۶۹۷۹۸۹۹۱۰۰۱۰۱۰۲۱۰۳۱۰۴۱۰۵۱۰۶۱۰۷۱۰۸۱۰۹۱۱۰۱۱۱۱۲۱۱۳۱۱۴۱۱۵۱۱۶۱۱۷۱۱۸۱۱۹۱۲۰۱۲۱۲۲۱۲۳۱۲۴۱۲۵۱۲۶۱۲۷۱۲۸۱۲۹۱۳۰۱۳۱۳۲۱۳۳۱۳۴۱۳۵۱۳۶۱۳۷۱۳۸۱۳۹۱۴۰۱۴۱۴۲۱۴۳۱۴۴۱۴۵۱۴۶۱۴۷۱۴۸۱۴۹۱۵۰۱۵۱۵۲۱۵۳۱۵۴۱۵۵۱۵۶۱۵۷۱۵۸۱۵۹۱۶۰۱۶۱۶۲۱۶۳۱۶۴۱۶۵۱۶۶۱۶۷۱۶۸۱۶۹۱۷۰۱۷۱۷۲۷۳۷۴۷۵۷۶۷۷۷۸۷۹۸۰۸۱۸۲۸۳۸۴۸۵۸۶۸۷۸۸۸۹۹۰۹۱۹۲۹۳۹۴۹۵۹۶۹۷۹۸۹۹۱۰۰۱۰۱۰۲۱۰۳۱۰۴۱۰۵۱۰۶۱۰۷۱۰۸۱۰۹۱۱۰۱۱۱۱۲۱۱۳۱۱۴۱۱۵۱۱۶۱۱۷۱۱۸۱۱۹۱۲۰۱۲۱۲۲۱۲۳۱۲۴۱۲۵۱۲۶۱۲۷۱۲۸۱۲۹۱۳۰۱۳۱۳۲۱۳۳۱۳۴۱۳۵۱۳۶۱۳۷۱۳۸۱۳۹۱۴۰۱۴۱۴۲۱۴۳۱۴۴۱۴۵۱۴۶۱۴۷۱۴۸۱۴۹۱۵۰۱۵۱۵۲۱۵۳۱۵۴۱۵۵۱۵۶۱۵۷۱۵۸۱۵۹۱۶۰۱۶۱۶۲۱۶۳۱۶۴۱۶۵۱۶۶۱۶۷۱۶۸۱۶۹۱۷۰۱۷۱۷۲۷۳۷۴۷۵۷۶۷۷۷۸۷۹۸۰۸۱۸۲۸۳۸۴۸۵۸۶۸۷۸۸۸۹۹۰۹۱۹۲۹۳۹۴۹۵۹۶۹۷۹۸۹۹

موجوده ڪراچي جي جڳهه تي واقع قديم ماهي گيرن جي بستين مان هڪ جو نال ڪولاچي جو ڳوٺ هيو. انگريزن ان ويهين صدي ۾ هن شهر جي تعمير و ترقي جون بنيادون وڌيون. ۱۸۴۷ء ۾ پاڪستان جي آزادي جي وقت ڪراچي کي نو آموز ملڪ جو گاديءَ جو هنڌ منتخب ڪيو ويو. ان جي وجه سان شهر ۾ لکين مهاجر جو دخول ٿيو. پاڪستان جي گاديءَ جو هنڌ ۽ بين الاقوامي بندرگاهه هئڻ جي وجهه سان شهر ۾ صنعتي سرگرميون ٻين شهرن کان پهريان شروع ٿي ويون. ۱۹۴۷ء ۾ پاڪستان جي گاديءَ جو هنڌ اسلام آباد منتقلي جي باوجود ڪراچي جي آبادي ۽ معيشت ۾ ترقي جي رفتار گهٽ ناهي ٿي. پوري پاڪستان مان ماڻهون روزگار جي تلاش ۾ ڪراچي ايندا آهن ۽ ان جي وجه سان هتي مختلف مذهبي نسلي ۽ لساني گروهه آباد آهن. ڪراچي کي ان وجه سان مٺي پاڪستان ۱۹۴۷ء ۾ ننڍڙو ۱۹۴۷ء ۾ پاڪستان به چيو ويندو آهي. ان گروهن جي باهمي ڪشيدي جي وجه سان ۱۹۴۷ء ۽ ۱۹۴۷ء جي ڏهاڙين ۾ ڪراچي لساني فسادن تشدد ۽ دهشت گردِي جو شڪار رهيو. بگڙندڙ حالتن کي سنڀالڻ جي لاءِ پاڪ فوج کي به ڪراچي ۾ مداخلت ڪرڻي پئي. اڳوڻهين صدي ۾ تيز قومي معاشي ترقي سان گڏ و گڏ ڪراچي جي حالتن ۾ تمام تبديلي آئي آهي. ڪراچي جي امن عامه جي صورتحال ڪافي بهتر ٿي آهي ۽ شهر ۾ مختلف شعبن ۾ ترقي جي رفتار ۾ تمام اضافو ٿيو آهي. ڪراچي درياءَ سنڌ جي ڏهاني جي اترين حد تي واقع آهي. شهر هڪ قدرتي بندرگاهه جي گرد وجود پايو. ڪراچي ۱۹۴۷ء ۱۹۴۷ء ۱۹۴۷ء ۱۹۴۷ء ۱۹۴۷ء اوڀر تي واقع آهي.

سموري ٽڪور تي ڪيتريون ننڍيون ۽ وسنديون آباد آهن پر ڪو به وڏو شهر آباد نه آهي. ٽڪور کي

ويجهي ۾ ويجهو شهر نٿو ۽ سنڌ جو وڏو ۾ وڏو شهر ڪراچي اولهه طرف آهن. سنڌ جو ٻيون وڏي ۾ وڏو شهر حيدرآباد سنڌو ٽڪور کان ۱۱۱ ميلن جي فاصلي تي اتر ۾ واقع آهي.

سنڌو ٽڪور تي سراسري گرمي پد جُولاءِ جي مهيني ۾ ۱۱ کان ۱۱ درجا فاهانائيت جڏهن ته جنوريءَ ۾ ۱۱ کان ۱۱ درجا فاهانائيت رهندو آهي. ڪنهن عام سال ۾ ان ٽڪور تي ۱۱ کان ۱۱ انچ وسڪارو ٿيندو آهي.

هن وقت سنڌو درياءَ مان تازو پاڻ نه ملڻ ڪري سنڌو ٽڪور ماحولياتي دٻاءُ جو شڪار آهي. سنڌو ٽڪور جا تمر ٻيلا ۽ ان ۾ پلجندڙ سموري جنگلي جيوت توڙي آبي جيوت جيندان جي جنگ هارائيندي نظر اچي رهيا آهن. سنڌو ٽڪور جا تمر ٻيلا جيڪي اڳي هيڪٽرن تي پکڙيل هئا سي هائي رڳو هيٽرن تائين محدود رهجي ويا آهن. ساڳيءَ ريت جهينگي ۽ ٻلي جو نسل پڻ خطري ۾ آهي ۽ ان ڪري نازڪ مرحلي مان گذري رهيو آهي جو سندن جياپو سمنڊ جي ڪاري پاني ۽ سنڌو درياءَ جي مٺي پانيءَ جي ميلاپ تي دارومدار رکي ٿو.

توهان اهڙي صفحي جو ڳنڍڻو وٺي هتي پهتا آهيو جيڪو اڃا وجود نه ٿو رکي. اهڙو صفحو جوڙڻ لاءِ هيٺين باڪس ۾ ٿاڻيپ ڪرڻ شروع ڪريو. امدادي صفحو ڏسندا. جي توهان هتي غلطيءَ ۾ اچي ويا آهيو ته رڳو پنهنجي جهانگوءَ جو بٽن ڪلڪ ڪندا.

خبردار! توهان لاڳ ان ٿيل ناهيو. هن صفحي جي سوانح ۾ توهان جو آءٌ پي پٽو درج ڪيو ويندو.

سنڌ جنهن جو صحيح اچار سنڌو آهي سو شروعاتي طرح انهيءَ نديءَ جو نالو آهي جيڪا الهندن ملڪن ۾ انڊس آهي. جي نالي سان سڃاتي وڃي ٿي. اهو غلط اچار انهيءَ ڪري قائم رهيو جو اهو سڪندر اعظم جي ساٿين سندس ڪاهن جي تذڪرن ۾ ڪتب آندو هو ۽ اهو پوءِ عام استعمال ۾ اچي ويو. مشرقي اُچارن ۾ اهڙي ڦيرگهير واقع ٿيندي رهندي آهي. حضرت عيسيٰ عليه السلام کان هڪ صدي پوءِ جوڙيل هڪ ڪتاب ۾ سنڌاس آهي. نالو آيل آهي جيڪو اصل ۾ ڪجهه وڌيڪ قريب آهي. بعد ۾ سنڌ جو نالو انهي ملڪ تي پيو جنهن کي سنڌو نديءَ جو هيٺيون وهڪرو رجائي ٿو يعني اهو ملڪ انهن ڏاني ندين جي سنگم کان هيٺ تي آهي جن جي گڏيل نالي تي ۽ ان کان مٿي واري ملڪ کي پنجاب سڏيو ويو جنهن منجهان اُهي وهيون ٿي. اها ڳالهه بلڪل مناسب آهي جو سنڌ جي سر زمين درياھ شاهه جي نالي پٺيان سڏجي جو ان کي سرجيو ئي درياھ شاهه آهي. ان سموري ڏيهه کي جيڪو ڏيهه ۾ سوين ميل ۽ ويڪر ۾ سو ميلن تائين آهي سنڌوءَ جي پاني ڪنو ڪنو ڪري آڻي تهه مٿان تهه رکي جوڙيو ۽ ٿانڪو ڪيو آهي. جنهن پٺيءَ کي اڄ اسان جا پير لتاڙين ٿا سا اها ساڳي پٺي آهي جنهن کي موهن جي دڙي وارا ۽ سندن وڏا لتاڙيندا هئا. يعني سنڌوءَ جو لوڙهي آندل ٿڻ جنهن کي گرميءَ پانيءَ ۽ ساوڪ جي تاثير سڌاري سنواري هڪ سنئين سڌي ميدان جي شڪل ۾ ماڻريءَ جي چيڙن تائين ائين پٽاري ڇڏيو آهي جن ته ان جو ڪو چيهه ئي نه هجي فرق رڳو ايترو آهي ته جنهن ڌرتيءَ کان هو واقف هئا تنهن جو مٿاڇرو ڪي پنجاهه صديون اڳ اڄوڪي مٿاڇري کان ڪجهه فٽ هيٺ هو ۽ ان جو سمنڊ سان ميلاپ اڄوڪي هنڌ کان ڪافي اندر ٿي ٿيو باقي ان جي مٿاڇري جو مهانڊو ان جا هڪ يا ٻئي پاسي ان لڪا لاهه اڄوڪي ڇتي ۽ بلڪل واضع مهانڊي کان ٿي سگهي ٿو ته ڪجهه ڦريل هجن. پر اهو فرق به خالي اکين سان ڏسي نه سگهيو. سنڌ جي ان ميدان جي وڌيڪ باريڪ جانچ ڪبي پر پهريائين پر وارين سر زمينن تي نظر ڦيرائي وٺون.

سنڌوءَ جي ويڪريءَ ماڻريءَ جي ڪاٻي پاسي يعني اوڀر کان هندستان جو وسيع ريگستان ٿر آهي جنهن ۾ لاڳيتو ٿي سوء ميل سج ٿي سج آهي ۽ جيڪو هري هري چڙهندو وڃي ابو ٽڪريءَ ۽ اوالي ٽڪرن تي کڻي ٿو. جڙڻوءَ جي منڍ واريءَ ويڪرائي ڦاڪ جي ڏکڻ کان ويندي ڪڇ جي رن تائين ٻنهي علائقن جي وچ وارو ٽڪرائين واضع ۽ چٽو آهي جيئن سمنڊ جو ڪپر واريءَ جا دڙا ائين اوچتو نروار ٿين ٿا جيئن ڪنهن سڌي سنوئي ميدان ۾ چپن جون قطارون پريان اُتر ۾ واريءَ جون پٽون ڪڇي ۾ گهڙي اچن ٿيون ۽ سنڌوءَ جي لپٽ وارياسي علائقي ۾ ڪافي اندر تائين هلي وڃي ٿي. اهڙيءَ طرح انهن ٻنهي ٽڪرن جي وچ ۾ جيڪي طبعي لحاظ کان مختلف ٽول منڍ وارا آهن اصل ويڇو گهڻي ڀاڱي ميسارجيو وڃي. ائين ڪري چئجي ته ٿلهي ليڪي ڪڇي کان ٿر جو ويڇو هن علائقي ۾ ڪجهه وڌيڪ اوڀر ڏانهن آهي. ڏاکڻي ۽ اترئين ڀاڱي ۾ وارياسي جي سنڌي جو هيءَ فرق ڏکڻ اولهه جي چوماسي جي ٻل نبل ۽ گهائيءَ وڌيڪ جي ڪري ڦرندو گهرندو رهي ٿو. ساڄي يا آلهندي پاسي کان اصل سنڌ جون حدون انهن ڪڪرالين ماڻرين جي چيڙي جي سنوت ۾ نظر اينديون جيڪي بلوچستان جي اندر ڦلهجي ويندڙ ٽاڪرو علائقي تائين هليون وڃن ٿيون.

پر حقيقت ۾ ان متانھين پٽ سان ھڪدم لڳولڳ زمين ٽڪرين تان وھي آيل لت منجھان ٺھيل آھي ۽ اھا سنڌوءَ جي لت کان بلڪل نرالي ٿئي ٿي ۽ اھو تر جنھن کي مڪاني طرح ۽ ڪاڇو ۽ سڏيو وڃي ٿو ۽ گھڻي ڀاڱي سوڙھو آھي سو سُليمان جبل ۽ بولان لڳ کان ڏکڻ طرف ويندڙ جبلن جي وچ ۾ ڊيگھ ۾ وڌندي ڪيترن ھزارين چورس ميلن جو علائقو ٺاھي ٿو ۽ ان جو جيڪو ڀاڱو سنڌوءَ واري ڪڇي کي ويجهي ۾ ويجهو آھي سو چيڪي مٽيءَ جھڙيءَ مٽيءَ جو تراکڙو بيابان آھي جتي سبزو ۽ ساوڪ نہ ھئڻ جي برابر آھن ۽ اھو بيابان ھڪ قدرتي روڪ آھي اھڙي ئي اڏول جھڙا آھي جبل جيڪي ان طرف جون ٻيون حدون ٺاھين ٿا ۽ ان بيابان جي ڪري ئي ڪڇيءَ جو ھيءَ علائقو گھڻو ڪري سياسي طرح ڏکڻ اوڀر وارين ايراضين جي بدران اُتر وارين ايراضين سان لاڳاپيل سمجھيو رھيو آھي ۽ سنڌ جي ڪڇي جي اولھہ ۾ جيڪو جابلو ٽڪرو آھي سو بيهڪ ۾ اوڀر واري ريگستاني ٽڪري سان عجيب مشابھت رکي ٿو ۽ پر ايتيءَ ترتيب سان ۽ يعني اترين ڀاڱو ڪڇيءَ جي ڇيڙي کان ويندي منڇر تائين بظاھر ان ڀڳل ڪوٽ ٺاھي ٿو جڏھن تہ منڇر کان ڏکڻ طرف ڌار ڌار ٽاڪرو ڇپر نظر ايندا جن جي وچ ۾ سٺين پٽ جون ايراضيون آھن ۽ سمورو تر ڏکڻ ڏانھن ھلندي ھوريان ھوريان ويڪر ۾ وڌندو ۽ اُچارئيءَ ۾ گھٽبو وڃي ٿو ۽ اولھہ پاسي ڪا ظاھري حد ٺاھيندو نظر نٿو اچي ۽ اُنھيءَ پاسي وڌندي حب ندي ۽ ڪي ننڍيون ٽڪريون اُڪري اسين لس جي ميدان ۾ پھچون ٿا جيڪو سمنڊ جي ڪپر کان سائڪو ميل اُتر طرف ھليو وڃي ٿو ۽ جنھن جي وڌ ۾ وڌ ويڪر انھيءَ مفاصلي جي اڌ جيتري ٿيندي ۽ اھو ميدان پورالي نديءَ ۽ ڪن ننڍين نين جي آندل لت منجھان جڙيو آھي ۽ مٽي جانيل ڪڇيءَ جي ميدان وانگر جنھن سان اھو گھڻي مشابھت رکي ٿو ڪڏھن ڪڏھن سياسي طرح سنڌ سان لاڳاپيل ٻيو گھڻو ڪري ان کان ڌار رھيو آھي ۽ ھيءُ انھن علائقن جو مختصر بيان آھي جن جون ڪڏھن ننڍيون ڪڏھن وڏيون ايراضيون اُن سر زمين سان شامل رھيو آھن جنھن کي سياسي طور ۽ سنڌ جي نالي سان ياد ڪيو وڃي ٿو ۽ ائين چئي سگھجي ٿو تہ طبعي لحاظ کان سنڌ جي اوڀر وارا وارياسا پٽ راجپوتانا جو ۽ اولھہ وارا ننڍا ٽڪر بلوچستان جو حصو آھن ۽ تحقيق الھندي ڪوھستان يعني ڪاڇي جا ۽ اڀرندي ريگستان يعني ٿر جا رھواسي ۽ سنڌ ڏي ھلڻ جي ڳالھہ ڪندا آھن ۽ ھنن وٽ سنڌ جي معنيٰ اھا ئي اصل واري آھي يعني اھا سر زمين جنھن کي سنڌو نديءَ ٺاھيو ۽ سدا تائيو آھي ۽ اڄ جيڪو پرڳڻو ان نالي سان اسان جي سامھون آھي تنھن جي بيهڪ ۽ ڊگريون ۽ منٽ ۽ ڊگريون ۽ منٽ اُتر ويڪرائي ڦاڪ ۽ ڊگريون ۽ منٽ ۽ ڊگريون ۽ منٽ اُتر ويڪرائي ڦاڪ جي وچ ۾ آھي ۽ شروع شروع ۾ جيڪي انگريز سنڌ ۾ آيا ھئا تن کي ان کي ۽ ننڍو مصر ۽ سڏيو ھو ۽ جيتوڻيڪ ھان اسان کي ان تشبيھ تي مٿيان لڳي سگھي ٿي ڇو تہ سنڌ تھذيب کي مصر کان عمر ۾ ايترو ننڍو سمجھيو ٿي ويو تڏھن بہ نيل ۽ سنڌوءَ جي ھيٺانھين ماڻھن جي وچ ۾ حيرت جھڙي مشابھت آھي ۽ ٻنھي ۾ ساڳيا ئي ٿي پيو وڃو ٽڪرا ٻُٺ ٽڪر ڪڇو ۽ وارياسو ساڳيءَ ترتيب ۾ ساڄي کان کاٻي ڏسڻ ۾ اچن ٿا ۽ ٻنھي ۾ وچ واريءَ ماڻھيءَ جي زرخيزيءَ جو دارومدار برسات تي نہ پر سالياني ٻوڏ تي آھي ۽ آبهوا ۽ زمين جي خيال کان ٻنھي ملڪن اندر نباتات ۽ حيوانات جي جيتري ھڪجھڙائي آھي تيترو فرق ناھي ۽ ڪو سنڌ واسي موثر رستي سوئيز کان قاهرہ ۽ اتان نيل ڊيلٽا جو ڪجهه ڀاڱو لتاڙي لڀيا جي ريگستان اندر ويندو تہ کيس منزل بمنزل ايتري مشابھت ڏسڻ ۾ ايندي جو ھو سمجھندو تہ ريل تي ڪراچيءَ کان حيدرآباد رستي مارواڙ پيو وڃان ۽ البت کيس نيل ڊيلٽا کان مٿي وارو تر سنڌو ماڻھيءَ جي ڀيٽ ۾ ڪجهه سوڙھو لڳندو ۽ حقيقت بہ اھا ئي آھي ۽ حيدرآباد جي ويڪرائي ڦاڪ کان مٿي ٽن سون ميلن تائين درياھہ سان گوني ڪنڊ ٺاھيندي ڪيترين بہ ماڻھن ڪيئون تہ ڪٿي بہ سنڌو ماڻھيءَ جي ويڪر سٺ ميلن کان گھٽ نہ ملندي ۽

اباسين سبلاڊ د ڪونړ ولايت د وښور ولسوالۍ په يوه روشن فکړه پښتنه کورنۍ کې له نن نه ۲۵ کاله مخکې دې نړۍ ته سترگې پرانيستي ۽ کله چې افغانان جگړو وځپل او دې ته يې اړ کړل څو د سر پنا لپاره له هېواده بهر لاړ شي د سبلاډ پلار هم دې ته اړ شو چې گاونډي هېواد پاکستان ته کډه وکړي ۽ د ورکوتوب خاپوړي يې يې هلته وکړي او له هغې وروسته يې پلار د يو ښه را تلونکي د جوړولو په خاطر په يو ښونځي کې ورته داخله واخيسته ۽ کله چې د ښونځي له لومړي پړاوه ووت يعنې د منځنۍ ښونځۍ يې پيل شو ورسره يې په ښونځي کې د معارف پېژندې ستاينې او داسې نورې ترانې نعتونه او د نورو شاعرانو شعرونه به يې د سپيچ په سر ويلې ۽ کله نا کله به يې د سپيچ نطاقي هم کوله چې د ښې کارکردگي له امله يې ښوونکوي د يو ټکره او با استعداد شاگر په سترگو ورته کتل ۽ د ورځو په تېرېدو سره اباسين سبلاډ په د ترانې په گروپ کې لا پرمختگ وکړ د ترانې سرېم او له هغې وروسته د ټول سپيچ کنترولوونکي او جوړوونکي شو ۽ له هغه وخته يې دې شعر له لوستلو سره ډېره مينه پيدا شوه د ډېرو ښاغلو شاعرانو شعرونه به يې لوستل او خوند به يې ترې اخيسته ۽ په همدې ترتيب يې ښونځۍ تر دولسم ټولگي پورې ورساوه او د فراغت سند يې تر لاسه کړ ۽ کله چې بېرته خپل گران هېواد افغانستان ته را ستانه شول د پخوا په څېر يې له شعر او شاعرې سره مينه وه د سندرو

اورېدلو ته به يې هم ډېر وخت ورکاوه. د وخت په تېرېدو سره يې په رسنيو کې کار پيل کړ. د نورو کارنو ترڅنگ يې ځينې تفريحي خپرونې او ورسره يې د شعرونو په ديکلوমে کولو کې هم ونډه اخيسته. د شعر په ډېکلومه کولو کې ډېره ښه وړتيا لري. خدای ج ورته د ښې څېرې سره ښکلې خواني او ښکلې اواز هم ورکړی چې د اواز او ليدلو مينه والو يې خورا زيات دي. له همدې ځايه وو چې د شعر او شاعرې ډگر ته يې را ودانگل. ډېرې شعرونه او غزلې يې وليکلې. خو په وينا يې زړه يې پرې اوبه نه دې څښلې. څو يې د کتاب چاپلو لپاره انتخاب کړي. خو اراده لري چې په راتلونکي کې به ضرور چاپ شوي اثار ولري. يوازې دومره وخت پاتې چې خپل شعرونه د شعر په نگر کې وتلي او تل شاعرانو او استادانو ته وښايي. د هغوی د خوښې مطابق به انتخاب کوي. لوستونکو او مينه والو ته به يې وړاندې کوي. د تلویزیون په پرده ډېر ځله د شعر په ديکلومه کولو او نورو تفريحي خپرونو په وړاندې کولو سره ليدل شوی. له اکثري سره يې ځانگړې مينه وه چې دې مينې او علاقې تر دې را ورساوه چې بايد په راتلونکي کې په فلمونو او ډرامو کې هم کار پيل کړي او فعاله ونډه پکې واخلي. له فلمي ستورو او د هغوی له حرکتونو سره يې زړه پورې توب خورا زيات وو. همېشه به يې هڅه کوله له ځانه سره داسې اکونه وکړي. څو په دې مطمئن شي چې کولای شي په فلمونو او ډرامو کې هم کار وکړي. ليدونکو او ننداره کونکو ته ځان د يو تکړه اکر په بڼه رو وپېژني نه يوازې فلمونو او سريالونو سره مينه يې وه ورسره د روانو حالاتو انځورونو هم دې ته و هڅاوه چې بالاخره د فلمي حرکتو په لوبولو سره هېوادو الو ته د وخت انځورونه روښانه کړي او د خلاصې لارې چارې يې ورته په گوته کړي. سېلاب له دې وروسته په پېښور کې د په دوه ډرامو کې کار وکړ. دا چې د کار کولو او شوبينگ پايلې يې تر ډېره ورته مثبتې وې. د ليدونکو لخوا ورته د ستاينې صحنه څرگنده شوه. ښه به جورت سره يې وويل چې زه به نور د فلم په جوړولو کې هېڅ ځنډ نه کوم. د ملاله او سوره په نامه يې په دوه تلویزیوني سريالونو کې کار کړی. په ليدو يې په مينه والو کې خورا زيات والې را غلې. له دې وروسته يې د ښه کار په پايله دا ورته څرگنده شوه چې اوس کولای شي په هر ډول فلم کې هره صحنه چې ورک ول کېږي په برياليتوب سره يې تر سره کړي. نه يوازې دا چې په سمه توگه به يې ترسره کړې وې. ورسره به د مينه والو لخوا ډېر وستايل شي. اباسين سېلاب وايي تر اوسه د افغانستان د سينمايي فلمونو لپاره هېڅ کار نه دی شوی. سېلاب هيله لري څو په راتلونکي کې د خپل هېواد سينما ته هم پام وکړي. څو د نورهېوادونو په شان زموږ د فلم هنر هم وده وکړي. اباسين سېلاب چې غواړي يو تکړه او مشهور فلمي ستوری شي. د تلویزیوني سريالونو سره زياته علاقه لري چې پکې ولوبېږي. په سينمايي فلمونو کې لوبېدل خو ورته د خوب ريښتيا کېدل ښکاري او هڅه کوي څو په هر قېمت چې وي په سينمايي فلم کې د يو غوره اکر په بڼه کار وکړي. په راتلونکي نژدې وخت کې به په دې وتوانېږي چې د افغانستان لپاره هم سينمايي فلمونه جوړ کړي. سېلاب په دې هڅه کې دی چې څنگه وکولای شي د افغانستان سينما ته وده ورکړي. او په راتلونکي کې په افغانستان کې د ښه سينمايي فلمونو ننداره کول پيل او ډېر مينه والو را پيدا کړي. د نومړي د خوښې فلموي ستوري په هندي فلمونو کې شاروخان او په پښتو فلمونو کې جهانگير خان په گوته کوي. د هغوی بول اکونه ورته په زړه پورې دي. کله يې چې نوی فلم را شي د دوی په خاطر يې ضرور گوري. خوند او پند ترې اخلي. او کولای شي په ډېر کم وخت حتی په يوځل ليدو هم د دوی تقليد له ځانه سره وکړي. څو اباسين سېلاب وايي. دا يې يو لوی ارمان دی چې په فلمي نړۍ کې د ستوري په شان وځلېږي او مينه وال يې د اوس په پرتله لا زيات شي. ورسره د تمثيل په بارک کې هم ډېره خوشبينې ښيي او وايي. که وشول په راتلونکي وخت کې به د خپل تمثيل کولوو ته لا ډېر وخت وکړي. سېلاب اوس په شمشاد تلویزیون کې ځينې تفريحي خپرونې په مخ وړي چې زياته برخه يې په کې د تمثيل کول دي. او دی هم له تمثيل کولو سره ډېره مينه لري. د داسې تمثيل کولو وړتيا لري چې ډېرې تمثيل کونکي او د تمثيل مينه وال به يې ځای و نه نيسي. په اوس وختو کې يې ډېر وخت تمثيل ته ورکړی. نه يوازې تمثيل او فلم جوړلو سره مينه او علاقه لري. ورسره د گڼ شمېر شاعرانو ښکلي نظمونه غزلې او شعرونه هم ډېکلومه کوي چې په دې سره يې لا د اواز مينه والو په څو برابره زيات شوي. تل هڅه کوي داسې انتخاب وکړي چې له احساس ډگ پيغام ولري. تر ډېره يې خلک خوښ کړي. لومړی پرې د ده او بيا د اورېدونکو او مينه والو زړه پرې اوبه وڅښي. د شعر په بوله مانا ترڅ او ډيزاين غور کوي. ښه په شوق يې له ځانه سره په څو څو ځله تکراروي. کله چې په دې وپوهېږي چې اوس يې اورېدونکي د زړه له تله خوښوي يو ډول اثر پرې کولای شي. مخکې له دې چې انتخاب يې کړي. له هغه شاعرانو ملگرو سره پرې مشورې کوي چې په شعر او شاعرې ډېر ښه پوهېږي. د هغوی په انتخاب او بيا يې د ويلو ترڅ په خپله روته برابروي. په داسې انداز يې وايي لکه څرنگه چې د شعر له لوستلو سره ښايي. ډېر زيات شعرونه يې ډېکلومه کړي چې اختر په نامه ډېکلومه کړی شوی شعر يې ډېر زړه جزيونکی او د دې د ښې وړتيا ټاټونکی دی. د

نورۇز يېڭى كۈن يىل يېڭىلانغان كۈن دەپ ئات قويغان

نەۋرۇز ئەنئەنە بايرىمىدۇر كىشىلەر باھار پەسلىگە ئۇلىشىپ ئوۋغا چىقىش مال ۋارانلىرىنى كۆكلەمگە كۆچۈرۈش تېرىقچىلىققا كىرىشىشتىن ئاۋۋال ئىش ئوقىتىلغان ئۇلۇش بىرىكەت تۇرمۇشىغا ئاساسلىق بەخت ئىلەپ بۇ بايرامنى ئەنئەنىلىك ئۆتكۈزۈشكە ئادەتلەنگەن

نەۋرۇز تەبىئەت ۋە گۈزەللىك بايرىمىدۇر بۇ تەبىئەت قىشلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىپ جانلىشىشقا باشلىغان ئەگىز سۈيى ئېقىپ تاغ ئېدىرلار دەل دەرەخلەر كۆكىرىشكە باشلىغان كىشىلەرگە يېڭى ھاياتلىق ئۈمىدى بەخش ئېتىلگەن مەزگىلدۇر شۇ ئا نورۇز بايرىمى ئۆتكۈزۈلگەن مىللەتلەردە تەبىئەتنى زوقلىشىش تەبىئەتنى سۆيۈش تەبىئەتنى گۈزەللەشتۈرۈش ئۈچۈن ئەتىيازلىق كۈچەت ئىككىپ ئورمان بىنا قىلىش ئادىتى شەكىللەنگەن

نەۋرۇز ئەمگەك بايرىمىدۇر نورۇزدا ئاۋام سەپەرۋەر قىلىشىپ ئېتىز ئېرىقلار باغلار يوللار ھويلا ئاراملار تۈزەشتۈرۈلىدۇ ئەتىيازلىق تېرىلغۇغا تۇتۇش قىلىشىپ ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى ئەۋجىگە چىقىدۇ

نەۋرۇز تەنھەرىكەت بايرىمىدۇر نورۇز كۈنى كەڭرى مەيدانلاردا پەلۋانلار چېلىشىشقا چۈشۈپ ئۆزلىرىنىڭ باتۇرلۇقى ۋە مەردلىكىنى سىنىسا دالىلاردا چەۋەندازلار بەيگە ئوغلاق تارتىشىشقا چۈشۈپ ئۇچقۇر ئاتلىرىنى كۆز كۆز قىلىشىدۇ دارۋازلار مۇنەللەققە تارتىلغان دارغا چىقىپ ماھارەت كۆرسەتسە باقمىچىلار ياكى يۇرت كاتىلىرى قوچقار خوراز ۋە كەكلىك سوقۇشتۇرۇش ئىت تالاشتۇرۇش قاتارلىق جاندارلار ئويۇنلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئاۋامنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدۇ

نورۇز ئەدەبىيات سەنئەت بايرىمىدۇر نورۇز كۈنى پەتتە باشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغانلارنىڭ ھەممىسى بايراملىق كىيىملىرىنى كىيىشىپ يۇرت مەھەللە بويىچە قوزغىلىپ مەنزىرىلىك جايلاردا نورۇزغا ئاتاپ تەييارلىغان ھەرخىل ئويۇنلارنى ئوينىيدۇ شائىرلار نورۇز نامىلىرىنى ئوقۇشۇپ مۇتالىئە قىلىشىدۇ ئەلنەغمىچىلەر ئون ئىككى مۇقام كۈيلىرى خەلق ناخشىلىرىنى ياڭرىتىپ سەھرا دالىنى بايرام خۇشاللىقىغا چۆمدۈرىدۇ بۇنداق چاغلاردا ئۇسسۇل ئويۇنىلايدىغانلىكى ئادەم بەس بەستە ئۇسسۇلغا چۈشۈپ سورۇننىڭ كەيپىياتىنى ئەۋجىگە كۆتۈرىدۇ

بۈگۈنكى كۈندە نورۇز نامان ئېسەنلىكىنى سالامەتلىكىنى مەمۇرچىلىق ئاساسلىقىنى ئىناقلىق ئۆملۈكىنى تەشەببۇس قىلىدىغان ماھىر چەۋەندازلارنى ئىلھامى قايناپ تۇرىدىغان شائىر ئۇشاقچىلارنى ئاللايدىغان باھالايدىغان ناخشا مۇزىكا ئۇسسۇل ۋە قىزىقچىلىقلار بىلەن كۆڭۈل ئاچىدىغان يېڭىلىقلارنى كۆرەك قىلىدىغان مۇقىملىقنى قوغداپ ۋە تەنپەرۋەرلىكىنى ئۇرغىتىدىغان كىشىلەرنى ئىلىم مەرىپەتكە ئۈندەپ ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىشقا يېتەكلەيدىغان يىل بېشىدا خۇشاللىق بىلەن كۈچ ئىلھام توپلاپ ئىشقا پۇختا ئاتلىنىدىغان خاسىيەتلىك كۈن بولۇپ قالدى

ئەنئەنىلەردىن قارىغاندا بۇ بايرامنىڭ ۋاقتى ئىككى ھەپتە يەنى كۈن قىلىپ بەلگىلەنگەن ھازىر كۆپرەك رايونلاردا ئۈچ كۈن ھېسابىدا ئۆتكۈزۈلۈۋاتىدۇ

ئەسىردىلا ياۋروپا ئالىملىرى تەرىپىدىن يېپەك يولى دەپ ئاتىلىشقا باشلىغان ھازىر شۇنداق دەپ ئاتىلىش ئادەتكە ئايلانغان قەدىمكى چاغدا ئاسىيا بىلەن ياۋروپا ئارىسىدىكى قۇرۇقلۇق قاتناش يولى ناھايىتى ئۇزۇن ئارىلىققا ئىگە مانا شۇ يول توغرىسىدا قەدىمكى چاغدىلا جۇڭگو تارىخچىلىرى ۋە يۇنان روما ئالىملىرى مەلۇمات بەرگەن

سىماچىيەن مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن تۇغۇلغان تارىخى خاتىرىلەر ناملىق ئەسىرىنىڭ پەرغانە ھەققىدە قىسسە ۋە سەنگو مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱ يىلى ئۆلگەن خەن سۇلالىسى يىلنامىسى غەربىي رايون ھەققىدە قىسسە بابلىرىنى يازغاندا مىلادىدىن ئىككى ئەسىر بۇرۇن غەربىي رايونغا ئىككى قېتىم كېلىپ كەتكەن مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بىر قېتىم مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن بىر قېتىم مەشھۇر سەيباھ ۋە دىپلومات جاڭ چيەننىڭ خەن سۇلالىسىنىڭ

مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن پادىشاھى خەن ۋۇدىغا مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇنقى چاغدىن مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇنقى چاغىچە پادىشاھ بولغان غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە بەرگەن مەلۇماتىدىن پايدىلانغان جۇڭگونىڭ ئەنە شۇ قەدىمكى تارىخى بىلىنمىلىرىغا ئاساسلانغاندا دۇنيانىڭ شەرقىدىن غەربىگە بارىدىغان خەلقئارا قۇرۇقلۇق قاتناش يولى جەنۇبىي ۋە شىمالىي يول دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. قەدىمكى چاغدا شەرقى ئاسىيادىكى ئەڭ چوڭ دۆلەتلەرنىڭ بىرى بولغان جۇڭگونىڭ پايتەختى چاڭئەن ھازىرقى شىئەن دىن غەربىي روم ئىمپېرىيىسىگە بارىدىغان يول گەنسۇدىكى خېشى كارىدۇرى ئارقىلىق داشاتا دۇڭخۇاڭغا ئېلىپ كېلىدۇ. داشاتادىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا يول ئىككى ئاچىغا بۆلۈنىدۇ. بۇ ئاچا يولىنىڭ بىرى داشاتانىڭ غەربىي شىمالىدىكى لولان ئارقىلىق لوپنورغا ئۆتۈپ قارا قۇرۇم تىزمىلىرىنى بويلاپ خوتەنگە بارىدۇ. خوتەندىن چىقىپ غەربىي شىمالغا قاراپ ماڭغاندا ياركىندەك بارىدۇ. ئاندىن كېيىن پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ ئافغانىستاندىكى بەدەخشان ئارقىلىق ئامۇ ۋادىسىغا بارىدۇ. بۇ يەردىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىران ئىراق ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارغىلى بولىدۇ. مانا شۇ يول جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ.

داشاتادىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىككى ئاچىغا بۆلۈنگەن يولىنىڭ يەنە بىرى لولاننىڭ شىمالىدىن ئۆتۈپ قۇمۇلغا ئېلىپ بارىدۇ. ئاندىن كېيىن قۇمۇلدىن تۇرپانغا ئۆتۈپ تەڭرى تاغلىرىنىڭ جەنۇبىي تىزمىسىنى بويلاپ غەربكە ماڭغاندا قارا شەھەر كۇچار ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بارىدۇ. قەشقەردىن چىقىپ غەربكە ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ پەرغانە سوغدى خارەزمى ھازىرقى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىدە ئارقىلىق ئالانلار مەملىكىتىگە كاسپى دېڭىزىنىڭ غەربىي شىمالىدا بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن جەنۇبقا قاراپ مېڭىپ ئىرانغا ئۆتۈپ غەربكە بۇرۇلۇپ ماڭغاندا مىسوپوتامىيە ئىراقىدىكى دىجل ۋە فىرات ۋادىسى ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارىدۇ. بۇ يول شىمالىي يول دەپ ئاتىلىدۇ. مانا شۇ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان يوللارنىڭ ئاساسى تۈگۈنلىرى ھونلار دەۋرىدىن تارتىپ مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرى ياشايدىغان رايونلاردا تارىم ئويمانلىقى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا غەربىي ئاسىيادا ئىدى. ئۇچۇقراق ئېيتقاندا ئاسىيانىڭ شەرقىدىكى دۆلەتلەر جاۋشيەن جۇڭگو بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى ئىقتىسادى مەدىنىي سىياسىي ئالاقىلارنى باغلايدىغان خەلقئارا سودا يولىغا ھونلار تۈركلەر ئۇيغۇرلار ھۆكۈمران بولۇپ كەلگەن. خەلقئارا سودا يولىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن جۇڭگو بىلەن ھونلار ئارىسىدا تۈركلەر بىلەن ئىران ئارىسىدا ئۇيغۇرلار بىلەن تىبەت خانلىقى ئارىسىدا ئۇرۇشلار يۈز بەرگەن.

چۈنكى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى قاتناش يولىغا قايسى دۆلەت ھۆكۈمران بولسا شۇ دۆلەت خەلقئارا سودىدىن نۇرغۇن پايدىنى قولغا كىرگۈزگەندىن تاشقىرى سىياسى جەھەتتىمۇ ئۆزىنىڭ تەسىرىنى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپاغا تۈتكۈزۈشتە شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئۆز مەقسىتىگە يېتەتتى. يۇنان يازغۇچىلىرى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قۇرۇقلۇق يولى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىشكە ئەھمىيەت بەرگەن. شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئەڭ قەدىمكى چاغدىن باشلاپ خوتەننىڭ يىپەك ماللىرى مىلادىدىن ئەسىر بۇرۇن ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدىغان يىپەك ماللار مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن يۇنانىستانغا رومغا ئېلىپ بېرىلاتتى. رومالىقلار بارغانسېرى يىپەك ماللارنى ئومۇميۈزلۈك ئىشلىتىدىغان بولدى. شۇ سەۋەبتىن مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يۇنانلىق چوڭ سودىگەر مائىستىڭ ئوتتۇرا ئاسىيالىقلاردىن ياللاپ ئالغان سودا گۇماشتىلىرى خەلقئارا سودا يولىنى تەكشۈرۈپ چىققان.

يۇنان يازغۇچىسى مارتىيۇس مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يازغان ئەسىرىدە مائىس ئىگىلىگەن ماتېرىيالدىن پايدىلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تونۇشتۇرغان. يۇناننىڭ مەشھۇر جۇغراپىيە ئالىمى كىلاۋدى پىتولى مىلادىنىڭ ئەسىرىدە ياشىغان مارتىيۇس بەرگەن مەلۇماتقا ئاساسلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تۈۋەندىكىچە كۆرسەتكەنىدى. پىتولىنىڭ كۆرسىتىشىچە بۇ يول ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن باشلىنىپ سۈرىيە ئىراق مىسوپوتامىيە ۋادىسى ئىران ئافغانىستانغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن شىمالغا بۇرۇلۇپ تاش مۇنار بۇ تاش مۇنار تاغلاردىن ئالاي ۋادىسىغا چىقىش جايىدا بولسا كېرەك دىن ئۆتۈپ سىرىسلەر ئىل يۇنانچە سۆز بولۇپ يىپەك

كەلمەيدىغان ئاتالمىش شەرق مەلىكىسى دەيدىغان رىۋايەتنى كۈتۈرۈپ چىقىپ خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرىغىنى شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسىنىڭ ئېلىپ كەلگەنلىكى ئۇنىڭدىن بۇرۇن خوتەندە پىلەنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى بۇ رىۋايەتلەرنى راستقا ئايلاندۇرۇشقا ئۇرۇنىۋاتقانلار رەت قىلغىلى بولمايدىغان تارىخى پاكىتلاردىن كۆز يۇمۇپ خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرىغىنى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىللىرى خوتەن خاقانى ۋىجاي جاۋا بۇ بۇددادىغا ئېتىقاد قىلىدىغان خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ بوددىست ھىندىچە ئىسمى بولسا كېرەك غا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن شۇنىڭدىن كېيىن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقى پەيدا بولغان دىيىشىدۇ

ئۇلارنىڭ بىرىدىن بىر ئاساسلىق تىپىدىغان دەسمايىسى جۇڭگو تارىخىدا ئۆتكەن مەشھۇر بۇددىست شۈەنجاڭ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱ يىلى ئۆلگەننىڭ ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسىرىدىكى شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى رىۋايەت

شۈەنجاڭ ھىندو بۇددىزىمىنى ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىش ئۈچۈن ھىندىستانغا بېرىپ ۱۱۱۱ يىل مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە تۇرغان ئۇ لويانغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئوتتۇرا ئاسىيا ھىندىستاندا كۆرگەن بىلگەن ئاڭلىغانلىرىغا ئاساسلىتىپ ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى دېگەن ئەسەرنى بىيەنجى دېگەن كىشىنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈپ چىققان

ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسەرگە شۈەنجاڭنىڭ ئېيتىپ بېرىشى بويىچە ھىندى تىبەت رىۋايەتلىرى ئاساسىدا خوتەن خانى ۋىجاي جاۋاغا ياتلىق بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى خوتەنگە كېلىدىغان چاغدا باش كىيىمىنىڭ ئىچىگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى يوشۇرۇپ چېگرادىن ئۆتكەنمىش چېگرادىكىلەر مەلىكىنىڭ باش كىيىمىنى تەكشۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىغان مەلىكە خوتەنگە كەلگەندىن كېيىن پىلىنى ئۆستۈرگەن بۇنى كۆرگەن ۋەزىرلەر خوتەن خانىغا بۇ قۇرۇتلارنى كۆيدۈرۈۋېتەيلى بولمىسا ئۇ ئەجدىرھاغا ئايلىنىشى مۇمكىن دەيدۇ ئەمما مەلىكە پىلە قۇرۇتىنى يوشۇرۇن ھالدا بېقىپ ئۆستۈرۈپ ئۇنىڭدىن چىققان يىپەكتىن شايبى دۇردۇن توقۇپ كىيىم كېچەك تىكىپ كىيىپتۇ بۇنى كۆرگەن خوتەن خانى پىلە قۇرۇتىنى ئۆستۈرۈشكە يول قويۇپتۇ

بۇ رىۋايەتنىڭ تارىخى ئەمەلىيەتكە زادى ئۇيغۇن كەلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى خوتەن خانىغا ياتلىق قىلىنغان بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى پىلە قۇرۇتىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشتىن ناز دېگەندە ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن مىلادىدىن ئەسىر بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقىنىڭ تەرەققىي قىلغانلىقىنى ياۋرۇپادىكى رومالىقلارنىڭ خوتەندە توقۇلغان يىپەك ماللارنى ئەتىۋالاپ ئۇنىڭدىن كىيىم كېچەك كىيگەنلىكىنى شۇ چاغلاردا تېخى جۇڭگودىن چىقىدىغان يىپەك ماللارنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلارنى كەلتۈرۈش ئارقىلىق خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى شەرق مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىش لازىم

ئاتالمىش شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى يالغان رىۋايەتنى رەت قىلىش ئۈچۈن قەدىمكى چاغلاردا رومالىقلارنىڭ جۇڭگونىڭ يىپەك ماللىرىنى تېخى بىلمىگەن ۋە ئۇنى كۆرمىگەن چاغدا ئەڭ دەسلەپ قايسى خەلقلەر توقىغان يىپەك ماللارنى بىلىدىغانلىقى ۋە ئۇ ماللاردىن كىيىم كېچەك كىيگەنلىكى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىش ناھايىتى مۇھىم مەسىلە

قەدىمكى چاغدىكى يۇنان ۋە روما ئالىملىرىدىن كىتاس مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن ئۆتكەن سىترا بون مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن تۇغۇلۇپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن خوبلىئوس ۋىيگىلى مارۇ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىللىرى ئۆتكەن روما تارىخچىسى فىلوروس مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىللىرى ئۆتكەن فىلىپپىن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱ يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن كىلاۋدى پىتولى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ ئەسىرلىرىدە ئۆتكەن قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ يازغان ئەسەرلىرىدە تارىم ئويمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يۇرتىنى خوتەننى ئاساس قىلغان يۇنان تىلىدا سىرىسلار دۆلىتى يىپەك دۆلىتى دەپ يېزىشقان

ياۋرۇپالىقلاردىن تۇنجى قېتىم يىپەك دۆلىتى ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە توغرىسىدا مەلۇمات بەرگەن ۋە يۇنان ئالىمى كىسىئاس بولۇپ ئۇ مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇن ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە دېگەن نامىنى تىلغا ئالغان ۋە

يۇنان ئالىملىرىدىن سىتىرابون ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسىرىنى يازغاندا ۋە مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن ۋە ئۇلۇغ ئىستىلاچى ئالىكاندىر ماكىدونىكى ۋە ئىسكەندەر زۇلقەرنەينى ۋە مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەن مەشھۇر سەرگەردىسى ئۇنىسكىر يىتوسىنىڭ خاتىرىسىدىن پايدىلانغان ۋە ھىندىستانغا كەلگەن ئۇنىسكىر يىتوس ئۆزى يازغان خاتىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا يۇرتى بولغان تارىم ئويمانلىقىنى ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە يىپەك دۆلىتى ۋە دەپ يازغان ۋە سىرىسلار دۆلىتى ۋە يىپەك دۆلىتى ۋە توغرىسىدا يۇنان ۋە روما يازغۇچىلىرى ئىچىدىن مىلا پىلىپىنى مارىسىللىنوس پىتولى قاتارلىقلارنىڭ بەرگەن مەلۇماتى بىرقەدەر تەپسىلىي ۋە ئېنىقراق ۋە

روما يازغۇچىسى مىلا ۋە مىلادىنىڭ ۋە يىللىرى ئۆتكەن ۋە ئاسىيانىڭ شەرقىدە ھىندىلار سىرىسلىقلار سىتسىلىكلەر ۋە ياشايدۇ ۋە ھىندىلار بولسا جەنۇبتا سىتسىلىكلەر بولسا ئەڭ شىمالدا سىرىسلار بولسا مانا شۇ ئىككىسىنىڭ ۋە سىتسىلىكلەر بىلەن ھىندىلار ۋە ئا ۋە ئوتتۇرا قىسمىدا ياشايدۇ ۋە سىرىسلىقلار دۇنيادا تەڭدىشى تېپىلمايدىغان سەمىمى سادىق ئادەملەر ئۇلار سودا ئىشلىرىغا ئۇستا بولۇپ سودا قىلغاندا يۈزمۇيۈز تۇرۇپ سۆزلەشمەيدۇ ۋە ماللىرىنى قۇملۇققا قويۇپ ۋە قويۇپ كەيتىنى قىلىپ تۇرىدۇ ۋە دەپ يازىدۇ ۋە مىلانىنىڭ سىرىسلىقلار توغرىسىدا بەرگەن مەلۇماتى ۋە ئەمەلىيەتكە دەلمۇدەل ئۇيغۇن كېلىدۇ ۋە بۇنىڭدا دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئۈچ مۇھىم نۇقتا بار ۋە مىلا ئېيتقاندا ۋە ھىندىستان سىرىسلىقلار ۋە ئۇيغۇرلار ۋە ئا ۋە ئىككى يۇرتى تارىم ئويمانلىقىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان ۋە مىلا ۋە سىرىسلىقلار سودا قىلغاندا يۈزمۇيۈز تۇرۇپ سۆزلەشمەيدۇ ۋە مالنى قۇملۇققا قويۇپ ۋە قويۇپ كەيتىنى قىلىپ تۇرىدۇ ۋە دەيدۇ ۋە بۇنداق ئەھۋال قەدىمكى چاغلاردا تۈركى خەلقلىرىدە ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەن ۋە ئىلمىز سۇدانى كۆرسىتىدۇ ۋە مىلا ۋە سىرىسلىقلار مالنى قۇملۇققا قويىدۇ ۋە دەيدۇ ۋە مىلا ئېيتقان قۇملۇق تارىم ئورمانلىقىدىكى قۇملۇق ۋە چۆلنى كۆرسىتىدۇ ۋە جۇڭگونىڭ ئاساسى تېرىتورىيىسى بولغان ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە قۇملۇق چۆل يوق ۋە بۇنى جۇغراپىيىدىن ئاددى ساۋادى بار ئادەملەرنىڭ ھەممىسى بىلىدۇ ۋە

تەبىئەتشۇناس رىم يازغۇچىسى پىلىپىنى تەبىئەت تارىخى ناملىق ئەسىرىدە ۋە سىرىس دۆلىتى ۋە يىپەك دۆلىتى ۋە توغرىسىدا مەزمۇنى مىلا بەرگەن مەلۇماتقا ئوخشايدىغان مەلۇمات بېرىدۇ ۋە پىلىپىنى مۇنداق دەپ يازىدۇ ۋە سىرىسلىقلارنىڭ ئورمانلىرىدىن يىپەك چىقىدۇ ۋە دۇنياغا مەشھۇر ۋە ئۇلار كىمخاپ ئاۋاق ۋە دۇردۇن توقۇپ روماغا ئېلىپ بېرىپ ساتىدۇ ۋە سىرىسلىقلار مۇلاھىم تارتىنچاق كېلىدۇ ۋە پىلىپىنى يەنە مۇنداق دەپ يازىدۇ ۋە سىرىسلىقلار بوي ۋە تۇرقى جەھەتتە ئادەتتىكى ئادەملەردىن ئېگىز چاچلىرى قىزىل كۆزلىرى كۆك ئاۋازلىرى جاراڭلىق كېلىدۇ ۋە چەتتىن بارغانلار ئۇلارنىڭ تىلىنى بىلمەيدۇ ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشەلمەيدۇ ۋە چەتتىن بارغانلار ماللىرىنى مەلۇم دەريانىڭ شەرقى قىرغىقىغا ئېلىپ بېرىپ سىرىسلىقلارنىڭ ماللىرىنىڭ يېتىغا قويىدۇ ۋە ئەسلىدە بېكىتىلگەن باھا بويىچە مال ئالماشتۇرۇلىدۇ ۋە پىلىپىنىڭ مەلۇماتىدىن قارىغاندا سىرىسلىقلارنىڭ يىپەك ماللىرى روماغا ئېلىپ بېرىلىپ سېتىلىدىكەن ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە پىلىپىنىڭ سىرىسلىقلارنىڭ ئېرقى خۇسۇسىيەتلىرى توغرىسىدا بەرگەن مەلۇماتى ناھايىتى يۇقىرى قىممەتكە ئىگە ۋە بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ ئاق تەنلىك ئېرققا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ ۋە جۇڭگونىڭ قەدىمكى تارىخچىلىرىمۇ ئېرقى جەھەتتىن ئۇيغۇرلارغا بەكمۇ يېقىن بولغان ئويسۇنلارنى كۆك كۆز قىزىل چاچ ۋە دەپ يازغان بولسا قىرغىزلارنى ۋە چىرايى ئاق سۈزۈك قىزىل چاچ كۆزلىرى كۆك ۋە دەپ يازغان پىلىپىنى رىم ئات سۆڭەكلىرىنىڭ ئەيشى ۋە ئىشرەت كەيپ ۋە ساپاغا بېرىلىپ تۇرمۇشتا چىرىكلىشىپ بايلىقلارنى ھەددىدىن ئارتۇق بۇزۇپ ۋە چېچىپ ئەخلاقى جەھەتتە بەكمۇ بۇزۇلۇپ كەتكەنلىكى ئۇلارنىڭ كىيىمىدىن كىيىملىرىنىڭ سىرىسلار دۆلىتىدىن كېلىدىغان كىمخاپ تاۋار ۋە دۇردۇنلاردىن تىكىلىدىغانلىقى سىرىسلار دۆلىتىدىن سېتىپ ئالىدىغان يىپەك ماللار ئۈچۈن رىم تىللىرىنىڭ ئالتۇن پۇللىرىنىڭ ۋە ئا ۋە سىرىسلىقلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىدىغانلىقى توغرىسىدا ھەسرەتلىنىپ مۇنداق دەپ يازغان ئىدى ۋە دۆلىتىنىڭ تىللىرىدىن ھىندىستان سىرىسلار دۆلىتى ۋە ئەرەپ يېرىم ئارىلى قاتارلىق ئۈچ دۆلەتكە ھەر يىلى

مەلۇمات بەرگەن

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى ئەڭ قەدىمكى چاغلىرىدىن تارتىپ ياۋرۇپالىقلارنىڭ تارىم ئويمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك ماللىرىنى ئىستىمال قىلغانلىقىنى كۈچلۈك پاكىتلار ئارقىلىق ئېيتىق ۋە تەپسىلىي چۈشەندۈرگەن

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى تارىم ئويمانلىقىدا ياشىغان خەلقنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنى ئۇلارنى ئۆز نامى بىلەن ئۇيغۇرداس ئاتىغاندىن تاشقىرى ئۇلارنىڭ ئىرقى جەھەتتىن قايسى ئىرققا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنىمۇ ئىسپاتلاپ بەرگەن

ئەگەر سىرىس ئېلى دەپ ئاتالغان تارىم ئويمانلىقىدا يىپەكچىلىك سانائىتى ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارتىپ مىلادىدىن نەچچە ئەسىر بۇرۇن تەرەققى قىلىمىغان بولسا جاھاننىڭ مەر مەر شەھرى دەپ ئاتالغان رىمدىكى روما ئاق سۆڭەكلىرىنىڭ يۇقىرى سۈپەتلىك يىپەك ماللارغا بولغان ئېھتىياجىنى قامدىيالىمىغان بولاتتى

ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى چاغلاردا يىپەك توقۇمىچىلىقىدا يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلار ئاز ئەمەس ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەنزۇلار يىپەك توقۇمىچىلىقىدا ئۇيغۇرلارنىڭ توقۇمىچىلىقىنى ئارتۇقچىلىقىدىن ئۆگەنگەنلىكى بۇنىڭغا مىسال بولىدۇ يېقىنقى يىللاردا شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئەسىردە ئىچكى ئۆلكىلەردە توقۇلغان يىپەك توقۇلمىلار قېزىۋېلىندى بۇنداق يىپەك توقۇلمىلاردىكى ئىسبەتەن كۆزگە كۆرۈنەرلىك تەرەققىيات شۇ بولغانكى شۇ چاغلاردا تۈز يوللۇق كىمخاپلاردىن تاشقىرى يەنە قىياش گۈللۈك ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىلغان كىمخاپلارمۇ مەيدانغا كەلگەن ئارقاقتىن بۇ خىل گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى خەن سۇلالىسى ۋاقتىدىلا مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن شىنجاڭدىكى قېرىنداش مىللەتلەر بۇ توقۇمىچىلىق ھۈنرىدە قوللانغان ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك رايونلىرى يىپەك توقۇمىچىلىقتا قوللانغان بۇ خىل توقۇش ئۇسۇلىنى كىمخاپلارنىڭ ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى ئا شىنجاڭدىن ئۆگەنگەن بولسا كېرەك مانا شۇ پاكىت قەدىمكى چاغلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك توقۇمىچىلىقى ياكى يۇڭ توقۇمىچىلىقىدا بولسۇن يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ

بۇنىڭدىن تاشقىرى مىلادىنىڭ بىلىملىرى شەرق مەلىكىسى پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن ئۇنىڭدىن بۇرۇن شىنجاڭ رايونىدا يىپەك يوق ئىدى دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدىغان مۇنداق بىر پاكىتىمۇ بار يېقىنقى يىللاردا تۇرپان رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان ئارخىئولوگىك قېزىشلەر ئارقىلىق قېزىۋېلىنغان قول يازمىلار ئىچىدە مىلادىنىڭ بىلىملىرىدا پىلە قۇرۇتىنى ۋە ئۆزىمە دەرىخىنى ئىجارىگە ئېلىش توغرىسىدا يېزىلغان ھۆججەت ئۇچرىدى يادىكارلىق بەت مانا بۇ پاكىت يىپەك مەلىكىسى شەرق مەلىكىسى مىلادىنىڭ بىلىملىرى پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدۇ قەدىمكى چاغدا خوتەندىلا ئەمەس ھەتتا تۇرپان رايونىدۇمۇ يىپەكچىلىك تەرەققىي قىلغانىدى

يۇقىرىدىكى پاكىتلاردىن چىقىرىلغان ئەڭ ئاساسلىق ۋە مۇھىم خۇلاسە ئاتالمىش يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىدىكى مىلادىنىڭ بىلىملىرى جۇڭگودىن خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ پىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشىدىن بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىق سانائىتى يوق ئىدى دېگەن يالغان رىۋايەتنىڭ ئۈزۈل كېسىل رەت قىلىشى خالاس

شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى قەدىمكى چاغلاردا جۇڭگودىن باشقا دۆلەتلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ياتلىق بولغان مەلىكىلەرنىڭ ئىسىملىرى جۇڭگونىڭ تارىخى بىلىنمىلىرىغا ئۇيغۇن خانلىرىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىلىرىنىڭ ئىسىملىرى جۇڭگو تارىخى بىلىنمىلىرىغا يېزىلغان نەپىسكى مىلادىنىڭ ئەسىرىدە خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ ئىسمى جۇڭگونىڭ تارىخى بىلىنمىلىرىدا ئۇچرىمايدۇ

تارىخىي پاكىتلارنىڭ راستلىقىغا ھۆرمەت قىلىنىدىغان بولسا تارىخىي پاكىتلار بويىچە ئىسپاتلانمىغان رىۋايەتنىڭ يالغانلىقى ئېتىراپ قىلىنسا خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى

خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنىڭ تامامەن يالغانلىقىنى ئېيتىپ قىلماسلىققا ھېچقانداق بانا ۋە سەۋەب يوق ۋە ئونلارنىڭ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا بارىدىغان خەلقئارا قاتناش يولىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشى جۇڭگو بىلەن غەرب ئەللىرى ئارىسىدىكى تۈرلۈك مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا توسقۇن بولغان ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى جۇڭگوغا نىسبەتەن گاھ تاقىلىپ گاھ ئېچىلىپ تۇراتتى ۋە

مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى ۋە مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى ئىران ئەلچىلىرى جۇڭگوغا كەلگەن بولسا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى جۇڭگو ئەلچىسى گەن يىڭ ۋە بېنچاۋ ئەۋەتكەن ۋە ئىرانغا بارغان جۇڭگو بىلەن ئىران ئارىسىدا سودا مۇئامىلىسى توغرىسىدا بېتىم تۈزۈلگەن ۋە تارىخى مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى رومالىق بىر سېھرىگەر دېڭىز يولى بىلەن ھىندىچىسىغا كېلىپ بېرما ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن ۋە مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى روما ئېمپېراتۇرى ماركۇس ئاۋرىل مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە ئېمپېراتۇر بولغان ۋە دېڭىز يولى ئارقىلىق جۇڭگوغا ئەلچى ئەۋەتكەن ۋە روما ئەلچىسى دېڭىزدىن ھىندىچىسىغا چىقىپ ۋېيتنام ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن ۋە ئەلچى جۇڭگو پادىشاھى خەن خۇئاندى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە پادىشاھ بولغان ۋە پېل چىشى كەركە مۇڭغۇزى ياقۇت قاتارلىق سوۋغاتلارنى ئېلىپ كەلگەن ۋە يۇقىرىدىكى تارىخى پاكىتلارغا ئاساسلانغاندا ئىراننىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى رومانلىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى ۋە يىپەك ئېلى دەپ ئاتىغان ئۇيغۇرلار بىلەن ئورناتقان يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتى ۋە بۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن باشلانغان ۋە دىن ئاز دېگەندە ئۈچ ئەسىر مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن كېيىن باشلانغان ۋە رومانلىقلارنىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى ۋە شۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن باشلانغان بولسا ۋە رومانلىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى بىلەن ئورناتقان يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتىدىن تەخمىنەن ۱۱۱۱ يىل كېيىن باشلانغان ۋە

پەلە قۇرۇتتى ئۇرۇقىنىڭ ياۋرۇپاغا تارقىلىشى ۋە تەھرىر ۋە

قەدىمكى رىم ئېمپېرىيىسى دەۋرىدە ۋە مىلادىدىن بۇرۇن ۋە كېيىن ۋە يىپەكتىن توقۇلغان كىمخاپ شايبى ئاۋار ۋە دۇرۇنلارنىڭ ياۋرۇپاغا ئاساسەن روماغا تارىم ئويمانلىقىدىكى يىپەك ئېلى سىرىسلەر ئېلىدىن بارغانلىقى ئاتالمىش ۋە يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىنىڭ يالغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەپ ئۆتۈم ۋە تۈرك خاقانلىقى دەۋرىدە ئىچكى ۋە تاشقى خەلقئارا سودا ئىشلىرى ئەھۋالىنىڭ ئاساسى مەشغۇلاتلىرىدىن بىرى ئىدى ۋە بولۇپمۇ بۇ دەۋردە خەلقئارا سودا ناھايىتى كەڭ مىقياسىدا قانات يايدىغان ئىدى ۋە مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى تۇرپان خانلىقى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ۋە ئىڭ خانى كۆي ۋىستاي غەربىي تۈرك خانلىقىنىڭ خاقانى تۇن يابغۇ خاقاننىڭ رۇقىسىنى ئېلىپ جۇڭگودىن تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى لى يەن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە پادىشاھ بولغان ۋە ئەۋەتكەن سوۋغا ۋە سالاملىرى ئىچىدە شەرقىي رومادىن كەلتۈرۈلگەن كۆچۈكلەر قارا تۈلكە مويىسى قاتارلىق نەرسىلەر بار ئىدى ۋە شۇنىڭغا قارىغاندا تۈركلەر روما بىلەن قىلغان سودىلىرىدا روماننىڭ نەسىلىك ئىتلىرىنىمۇ ئېلىپ كەلگەن ۋە تۈرك خاقانلىرى دەۋرىدىمۇ بۇرۇنقى چاغلارغا ئوخشاشلا ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا ئېلىپ بېرىلىدىغان سودا ماللىرىدىن يىپەك رەختلەر دورا ۋە دەرملەر زىبۇ ۋە زىننەت بۇيۇملىرى تېرىدىن ئىشلەنگەن ماللار ئاساسى سالماقنى ئىگىلەيتتى ۋە

تۈركلەر يالغۇزلا ياۋرۇپا بىلەن سودا قىلىپ قالماستىن جۇڭگو بىلەنمۇ ناھايىتى كەڭ ھالدا سودا ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان ۋە تۈرك خانلىقى تەركىبىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مۇھىم خانلىقلىرىدىن سەمەرقەنت خانلىقى بۇخارا خانلىقى قاتارلىق خانلىقلار مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە بولغان ۋە يىل ئىچىدە جۇڭگوغا توققۇز قېتىم سودا ئەلچىلىرى ئەۋەتكەن ۋە تۈرك خاقانلىقى تەركىبىگە كىرگەن خانلىقلار يېرىم مۇستەقىل ھالدا بولۇپ بەزى خەلقئارا مۇناسىۋەتلەردىكى چوڭ ئىشلارنى قىلىشتا تۈرك خاقانىنىڭ رۇخسىتىنى ئالاتتى ۋە

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك تۈركلەر بىلەن ئىران ساسانىلار سۇلالىسى ئارىسىدا بىر نەچچە قېتىم ئۇرۇشنىڭ يۈز بېرىشى خەلقئارا سودا يولىغا بولغان ھۆكۈمرانلىقنى تالىشىش ۋە خەلقئارا يىپەك سودىسىدىن كېلىدىغان پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بولغان بۇ كۆرەشتە شەرقىي روما بىلەن ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتىنى ئورناتقان تۈركلەر ئۈستۈن چىققان ۋە

ھەر يىلى دېگۈدەك نەچچە ئون مىليونلىغان رىم تىللاسىغا سىرىسلەر ئېلىدىن يىپەك ماللارنى سېتىپ ئېلىشقا خېلىدىن بېرى چىدىمىغان رىم ھۆكۈمرانلىرى ئېمپىراتورلىرى يىلىدىن يىپەك چىقىرىپ ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا لازىم بولىدىغان كىمخاپ شايبى تاۋار دوردۇن قاتارلىق يىپەك ماللارنى ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇشقان ئىدى

ئۇلارنىڭ بۇ ئارزۇ ئۈمىدلىرى تۈرك خانلىقى دەۋرىدە ئەمەلگە ئاشتى بۇ توغرىدا يۇنان ئالىملىرى مۇنداق مەلۇمات بېرىدۇ ئىسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى زوناراس ئارىخنامە ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازغان ئىدى بۇرۇن رومانلىقلار يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى بىلمەيتتى يىپەكنى پىلە قۇرۇتىنىڭ قۇسىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى

ئىسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى تىخوخانۇس ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىقتىن پىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنى قاچان نەدىن قانداق ھىلە بىلەن ئوغۇرلۇقچە شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىنىڭ مىلادىنىڭ بىلىدىن بىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ئېمپىراتورنى ئۇلۇغ پوستىناننىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ بىلىدىن بىلىغىچە ئېمپىراتور بولغان شەرقىي روماغا ئېلىپ بارغانلىقى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن شەرقىي رومانلىقلار پىلە قۇرۇتىنى بېقىپ يىپەك ماللارنى ئىشلەپچىقىرىشنى يولغا قويغانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىدۇ تىخوفانىس مۇنداق دەپ يازىدۇ ئېمپىراتور پوستىناننىڭ ۋاقتىدا ئىرانلىق مەلۇم بىر ئادەم شەرقىي روماغا پىلە بېقىپ يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى ئۆگەتكەن ئۇنىڭدىن بۇرۇن شەرقىي رومانلىقلار پىلە بېقىشنى بىلمەيتتى ھىلىقى ئىسمى نامەلۇم ئىرانلىق سىرىسلەر ئېلىدە يىپەك ئېلىدە ئۇزۇن تۇرغان ئۇ سىرىسلەر ئېلىدىن قايتىپ كېتىدىغان چاغدا پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى يول ماڭغاندا ئىچى كاۋاك ھاسىسىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇن جايلاشتۇرغان ئاندىن كېيىن پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى ئاشۇنداق ئۇستىلىق بىلەن شەرقىي روماغا ئېلىپ كەلگەن بۇ ئىرانلىق باھار كېلىش بىلەنلا پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى ئۈزمە يوپۇرمىغىنىڭ ئۈستىگە قويغان بىرنەچچە كۈندىن كېيىن پىلە قۇرۇتى يوپۇرماقنى يىپ چوڭ بولۇپ بىر جۈپ قانات چىقارغان ئۇچىدىغان بولغان رومانلىقلار پىلە بېقىپ يىپەك چىقىرىشنى ئۆگەنگەندىن كېيىن پوستىنان تۈركلەرگە كۈنىستاننى ئېلىپ ئىستانبۇلغا ئىستانبۇلغا كەلگەن تۈرك نەلچىلىرىگە ئاپتور رومانلىقلارنىڭ پىلە بېقىپ يىپەك چىقىرىش ئۇسۇلىنى كۆرسەتكەندە تۈركلەر ھاڭ تاڭ قېلىپ چۇچۇپ كەتكەن

تۈركلەر بىلەن شەرقىي روما ئارىسىدىن سودىدا تۈركلەر ئارقىلىق شەرقىي روماغا ئېلىپ بېرىلىدىغان ماللارنىڭ ئىچىدە ئاساسى سالماقنى يىپەك توقۇلمىلىرى ئىگەللەيدىغانلىقى خوتەننى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر يىپەكچىلىكىنىڭ ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارتىپ دۇنياغا مەشھۇرلىقى پىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنىڭ يىپەك مەلىكىسى توغرىسىدىكى رىۋايەت بويىچە مىلادىنىڭ بىلى جۇڭگودىن خوتەنگە كەلتۈرۈلگەنلىكىنىڭ يالغانلىقى پىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنىڭ سىرىسلەر ئېلى ئاساسەن خوتەن دىن شەرقىي روماغا ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىق راھىپ تەرىپىدىن مىلادىنىڭ بىلى بىلىرى ئوغۇرلۇقچە ئېلىپ بېرىلغانلىقى توغرىسىدىكى پاكىتلارنى يۇقىرىدا بىر بىرلەپ سۆزلەپ ئۆتۈم مېنىڭچە شۇ پاكىتلار يىتەرلىك بولسا كېرەك

ئاخىرقى سۆز قەدىمكى چاغدىكى ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا بارىدىغان خەلقئارا سودا يولى يالغۇزلا ئاسىيادىكى خەلقلەر بىلەن ياۋرۇپادىكى خەلقلەر ئارىسىدا ئىقتىسادى جەھەتتە قىممەتلىك تاۋارلارنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇش رولىنى ئويناپلا قالماستىن بەلكى مەدەنىيەت جەھەتتە ئاسىيادىكى خەلقلەر بىلەن ياۋرۇپادىكى خەلقلەرنىڭ ئۆزئارا بىر بىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئۆگىتىپ شائلىق مەدەنىيەت يارىتىشىمۇ ناھايىتى كۈچلۈك تۈرتكىلىك روللارنى ئوينىغان خەلقئارا سودا يولىدا سودا كارۋانلىرى نەلچىلەر سەيياھلار غەربتىن شەرققە شەرقىن غەربكە موكىدەك ئۆتۈشۈپ ئۆراتتى بەزىدە بولسا تاجاۋۇزچىلىق مەقسىتى بىلەن سەپەرۋەر قىلىنغان تۈمەنلىگەن قوشۇنلارمۇ سودا نەلچىسى ياكى ئاددى سودىگەر قىياپىتىگە كىرىۋالغان جاسۇسلارمۇ قاتناپ ئۆراتتى غەرب بىلەن شەرق ئوتتۇرا ئاسىيا ئارقىلىق توۋار ئالماشتۇرۇش ئىشلىرىنى يۈرگۈزگەندىن تاشقىرى مەخپىي ئاخبارات يىغىش ئىشلىرىنى قىلاتتى باشتا ئېيتىپ ئۆتكۈنىمىزدەك مىلادىنىڭ بىلى بىلىرى ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىقتىن ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى ئوغرىلاپ مەخپىي ھالدا شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بېرىپ يىپەك ئىشلەپچىقىرىشىدا ھۆكۈم سۈرگەن نەچچە مىڭ يىللىق سىرنىڭ ئىشلىكىنى ئېچىپ تاشلىغان شۇ ئىرانلىق پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ

بېرىشتىن بۇرۇن شەرقىي روما ئېمپىراتورى ئۇلۇغ پوستىنان مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىدىن ۱۰۰۰ يىلىغىچە ئېمپىراتور بولغان بىلەن شۇ مەسىلە توغرىسىدا سۆزلەشكەن پوستىنان ئەگەر ئىرانلىق راھىپ بىلەن قۇرۇتتىنىڭ ئۇرۇقىنى سىرىسلەر ئېلىدىن توغرىلاپ ئېلىپ كېلىدىغان بولسا ئۇنىڭغا ناھايىتى قىممەت باھالىق ئىنتام مۇكاپات بېرىدىغان بولغان

ئېھتىمال ئىرانلىق راھىپ خىرىستىنان مۇرىدى بولغانلىقى پوستىناندىن ئالىدىغان قىممەت باھالىق ئىنتامغا قىزىققانلىقى ئۈچۈن سىرىسلەر ئېلىدىن بىلەن قۇرۇتتىنىڭ ئۇرۇقىنى توغرىلاپ شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بەرگەن مانا مۇشۇ ۋەقەدىن تەخمىنەن ۱۰۰۰ يىل بۇرۇن مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلى غەربىنىڭ سۈزۈك رەڭلىك شىشە ياساشتىكى مەخپىي سىرىنى ئاق ھون سودىگەرلىرى ئۇلۇغ ياۋچىلار جۇڭگوغا بىلدۈرۈپ قويغان ئۇنىڭدىن بۇرۇن خەنزۇلار رەڭلىك شىشە ياساشنى بىلمەيتتى ئۇلار رەڭلىك شىشەنى ناھايىتى يۇقىرى باھادا غەربتىن سۈرىيىدىن سېتىپ ئېلىشقا مەجبۇر ئىدى شۇنىڭ ئۈچۈن خەنزۇلار ئۇزۇندىن بېرى رەڭلىك شىشە ياساشنىڭ سىرىنى غەربتىن بىلىپ ئېلىشقا ئۇرۇنۇپ كەلگەنىدى بۇنداق ئۇرۇش مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلى ياۋچىلارنىڭ باردىمى بىلەن ئەمەلگە ئاشتى

بۇ ئىشقا مۇناسىۋەتلىك تارىخى پاكىتلار مۇنداق ۱۰۰۰ شىمالى سۇلالىلەر تارىخىدىكى خاتىرىگە ئاساسلانغاندا شىمالى ۋېي خانلىقى مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىدىن ۱۰۰۰ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەننىڭ خانى تۇباناۋنىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىدىن ۱۰۰۰ يىلىغىچە خان بولغان مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلى ئۇنىڭ پايتەختىگە كەلگەن ئاق ھون سودىگەرلىرى ئۇلۇغ ياۋچىلارغا تاغدىن دورا ئېلىپ كېلىپ ئۇنى ئېرىتىپ رەڭلىك شىشە ياسىغان بۇ كىشىلەر غەربنىڭ رەڭلىك شىشەلىرىدىنمۇ پاقىراق چىرايلىق چىققان بۇنداق رەڭلىك شىشەنى كۆرگەنلەر ھەيران قېلىشىپ ئىلاھى شىشەلەر دىيىشكەن ئاق ھون سودىگەرلىرى رەڭلىك شىشە ياساشنى خەنزۇلارغا ئۆگەتكەن شۇنىڭدىن باشلاپ سۈرىيە يۇنانلىقلارنىڭ رەڭلىك شىشەنى مونوپولىيە قىلىۋېلىش ھوقۇقى پاچاقلىتىپ كەتكەن قەدىمكى تارىخىي پاكىتلار بويىچە ھۆكۈم قىلغاندا بىرەر مىللەت ياكى خەلقنىڭ ئىجاد قىلغان بىر خىل تېخنىكىسى غەرب ئەللىرىدە پۈتۈنلەي قەتئى مەخپىي ئىدى شۇنىڭغا قارىغاندا تۇباناۋ شىمالى ۋېي خاندانلىقىنىڭ پايتەختى دانتۇڭغا كەلگەن سودىگەرلەرنىڭ رەڭلىك شىشە ياساش تېخنىكىسىنى بىلىدىغانلىقىنى بىلىپ قالغان بولسا كېرەك ئەگەر ئەھۋال بىزنىڭ قىياسىمىزدىكىدەك بولىدىغان بولسا ئۇ چاغدا تۇباناۋ ئاق ھون سودىگەرلىرىگە نىسبەتەن بېسىم كۈچ ئىشلىتىپ ئۇلارنى رەڭلىك شىشە ياساش تېخنىكىسىنى ئۆگىتىشكە مەجبۇرلىغان ياكى ناھايىتى يۇقىرى باھالىق بەدەل بېرىشكە ۋەدە قىلىپ ئالىدىغان بولۇشى مۇمكىن يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئىرانلىق راھىپ بىلەن ئاق ھون مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىدىن ۱۰۰۰ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن سودىگەرلىرى ماددى مەدەنىيەت ئىچىدە ناھايىتى ئېسىل قىممەتلىك بولغان يىپەك بىلەن رەڭلىك شىشەنى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ سىرلىرىنى بىلمەيدىغانلارغا مەلۇم قىلىپ قويغان مەدەنىيەت ئوغرىلىرى جاسۇسلىرى بولسىمۇ مەلۇم نۇقتىدىن قارىغاندا ئۇلار شەرقىي روما بىلەن جۇڭگونىڭ ماددى مەدەنىيىتىنى يۈكسەلدۈرۈشتە ناھايىتى چوڭ رول ئوينىغان

خەنزۇلار ئۇيغۇرلاردىن ۋە ئۇيغۇرلار ئارقىلىق ماددى ۋە مەنىۋى مەدەنىيەتكە دائىر نۇرغۇن ئېسىل قىممەتلىك بايلىقلارغا ئىگە بولغان جاڭ چيەن مىلادىدىن ۱۰۰۰ يىل بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىياغا ئىككىنچى قېتىم كېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن ئۈزۈم ۋە بىدە ئېلىپ كەتكەن ئۈزۈم بىلەن بىدە پادىشاھ خەنۇددىنىڭ ناھايىتى قەدىرلەپ ئېتىبار بېرىشكە ئېرىشكەن پادىشاھ ئوردىسىنىڭ ئەتراپىدا ئۈزۈملۈك باغلار بىدىلىكلەر پەيدا بولغان بولۇپمۇ بىدە ئاتىنىڭ ئاساسلىق يەم خەشەكلىرىدىن بىرى بولۇپ ئات بېقىشقا ناھايىتى مۇھىم ئورۇندا تۇراتتى شۇ چاغلاردا خەنۇددى ھونلار بىلەن بولىدىغان ئۇرۇشلاردا ئاتلىق قوشۇننىڭ ناھايىتى مۇھىملىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغان ئۇ جەڭ ئاتلىرىنى كۆپلەپ ئۆستۈرۈشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان ئىدى جاڭ چيەن ئوتتۇرا ئاسىيادىن قايتىشىدا ئۈزۈم بىلەن بىدىدىن باشقا يەنە زىغىر قارامۇچ پىياز تۇرۇپ قوغۇن تاۋۇز كاۋا قاتارلىقلارنىڭ ئۇرۇقىنىمۇ ئېلىپ كەتكەن شۇنىڭدىن باشلاپ ئاشۇ نەرسىلەر جۇڭگودا تېرىلىشقا باشلىغان دەل شۇ چاغدا ياڭاق بىلەن ئانار كۆچىتىمۇ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن ئىچكىرىگە كەلتۈرۈلگەن خەنزۇلار مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ نەسىرىگىچە پاختىدىن رەخ ئىشلەپچىقىرىشنى بىلمەيتتى پەقەت ۱۰۰۰ نەسىردىلا كېۋەز ئۇرۇقى چىگىت تۇرپاندىن ئىچكىرىگە كەلتۈرۈلگەندىن

كېيىنلا پاختا رەخت ئىشلەپچىقىرىش باشلانغان ۋە ئۇنىڭغىچە خەنزۇلار پاختا رەختلەرنى ئوتتۇرا ئاسىيادىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن ئېلىپ كېلەتتى ۋەدىمكى چاغلاردا قۇنقاۋ پىيا بالابار قاتارلىق مۇزىكا ئەسۋابلىرى ئىراندىن جۇڭگوغا كىرگەن بولسا داپ نەي سۇناي قاتارلىق مۇزىكا ئەسۋابلىرى ئوتتۇرا ئاسىيادىن ئۇيغۇرلاردىن كىرگەن بولۇپمۇ سۈي سۇلالىسى ۋە ۋەنگ سۇلالىسى تاڭ سۇلالىسى ۋە ۋەنگ سۇلالىسى دەۋرىدە ئۇيغۇرلار جۇڭگو مۇزىكا سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان ۋە مىلادىنىڭ ۷-ئەسىرى بىلەن كۆك تۈرك خانلىقىنىڭ بىكە مەلىكە ۋەلىرىدىن ئاسىنا بىكە شىمالى جۇ سۇلالىسى ۋە ۋەنگ سۇلالىسى نىڭ خانى جۇشۇەندىغا ياتلىق قىلىنغاندا تۈرك خاقانلىقىنىڭ پايتەختى تۇتۇ كۈندىن چاڭئەنگە ۋە شىئەنگە ئاسىنا بىكە بىلەن بىللە سۇ جاۋا ئاتلىق مەشھۇر مۇزىكا ئۇستازىمۇ كەلگەن ۋە ئۇ كۇچارلىق بولۇپ سۈي سۇلالىسى ۋاقتىدا ۋەنگ سۇلالىسى چاڭئەندە ئۇزۇن مۇددەت تۇرغان ۋە سۇجاۋا شۇ مەزگىلدە جۇڭگو مۇزىكا سەنئىتىنىڭ بەكمۇ تۆۋەن نامراتلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ جۇڭگو مۇزىكىچىلىقىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتىش ئۇنىڭ سەنئىتىنى ناھايىتى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن مۇكەممەل بولغان توققۇز يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسىنى بەرپا قىلغان ۋە ئۇلار تۆۋەندىكىچە ۋە

كۇچار مۇزىكىسى

قەشقەر مۇزىكىسى

بۇخارا مۇزىكىسى

سەمەرقەنت مۇزىكىسى

غەربىي لياۋ مۇزىكىسى

ھىندى مۇزىكىسى

كۆرىيە مۇزىكىسى

چىڭ مۇزىكىسى

لى خۇا مۇزىكىسى ۋە

بۇنىڭ ئىچىدە چىڭ مۇزىكىسى بىلەن لى خۇا مۇزىكىسى جۇڭگونىڭ ئەنئەنىۋى مۇزىكىسى ئىدى ۋە بۇنىڭدىن باشقا يەتتە خىل مۇزىكىنىڭ ئىچىدىن ھىندى مۇزىكىسى بىلەن كۆرىيە مۇزىكىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا قالغان بەش خىل مۇزىكا كۇچار مۇزىكىسىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى ۋە

سۇجاۋا پىيا چېلىشقا ناھايىتى ئۇستا بولۇپ شۇ چاغدا جۇڭگودىن ئۇنىڭغا تەڭ كەلگەندەك بىرەر مۇزىكانت چىققان ئەمەس ۋە شۇڭا ئۇ مۇزىكا ئۇستازى دېگەن ھۆرمەتلىك نامغا ئىگە بولغان ۋە

جۇڭگو تاڭ سۇلالىسى دەۋرىگە كەلگەندە ۋەنگ سۇلالىسى ۋە ۋەنگ سۇلالىسى سۇجاۋا يارىتىپ بەرگەن توققۇز يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسى ئاساسىدا ۷-ئەسىرى بىلەن يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسىنى بەرپا قىلدى ۋە بۇلار تۆۋەندىكىچە ۋە كۇچار مۇزىكىسى ۋە قەشقەر مۇزىكىسى ۋە تۇرپان مۇزىكىسى ۋە غەربىي لياۋ مۇزىكىسى ۋە بۇخارا مۇزىكىسى ۋە سەمەرقەنت مۇزىكىسى ۋە كامبۇدژا مۇزىكىسى ۋە كۆرىيە مۇزىكىسى ۋە يەن مۇزىكىسى ۋە چىڭ شاڭ مۇزىكىسى ۋە مانا شۇ ئون يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسى ئىچىدە ئالتە خىل مۇزىكا ۋە بۇنىڭغا تۇرپان مۇزىكىسى قوشۇلغان ۋە كۇچار مۇزىكىسىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى ۋە بۇنىڭ ئىچىدىكى غەربىي لياۋ مۇزىكىسىمۇ مەلۇم دەرىجىدە خەنزۇ مۇزىكىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان ھون مۇزىكىسى بولۇپ قەدىمكى ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى ۋە بۇنىڭدىن تاشقىرى كۇچار ئۇسۇلىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر ئۇسۇل سەنئىتىمۇ ئۇيغۇر مىللى ھەيكەلتاراشلىقى بىلەن رەسسامچىلىقنىڭ ئەنئەنىۋى ئالاھىدىلىكلىرىنى ئاساس قىلغان بۇددا سەنئىتىمۇ ئاساسەن ھەيكەلتاراشلىق ۋە رەسساملىق ۋە خەنزۇلارنىڭ ھەيكەلتاراشلىق ۋە رەسساملىق سەنئىتىگىمۇ كۈچلۈك تەسىر قىلغان ۋە بۇنىڭغا دۇڭخۇاڭ

مىڭ ئۆيىدىكى ھەيكەللەر تام سىزما رەسىملىرى ئىسپات بولىدۇ. شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى

|| نەسىرنىڭ باشلىرىدا خوتەنلىك ئۇيغۇر رەسسامى يۇچىزىنىڭ تاڭ سۇلالىسى پادىشاھى لى شىمىنىڭ ||||| نەكلىۋىگە بىنائەن شىئەنگە كېلىپ ساكيامۇنىڭ تىپىك سۈرىتىنى سىزىپ بەرگەن. جۇڭگو رەسساملارى بۇددا رەسسامچىلىقىدىكى رەسىم سىزىش سەنئىتىنى ۋە غەرب ئەللىرىدىكى كىشىلەرنىڭ رەسىمىنى سىزىش سەنئىتىنى ئۇنىڭدىن ئۆگەنگەن. چۈنكى يۇچىزىنىڭ رەسسامچىلىقتا || غەرب ئۇسلۇبىدىكى رەسسامچىلىقتا || تەڭدىشى يوق رەسسام ئىدى. جۇڭگونىڭ قەدىمكى چاغدىكى مەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ || پەلسەپە بىلەن ئەدەبىياتىنىڭ || بېيىشى ۋە يۈكسۈلۈشىنى ئۇيغۇرلارنىڭ قوشقان ئۆچمەس تۆھپىسىدىن ئاجرىتىپ قاراش تولىمۇ بىمەنىلىك بولىدۇ. بۇددا دىنى ئەڭ دەسلەپ جۇڭگوغا تارقىلىشتىن بۇرۇن ئۇيغۇرلار ئارىسىدا بىلىتىز تارتقان ئىدى. ئۇيغۇر ئىچىدىن چىققان مەشھۇر بۇددىست راھىيلار || نەسىردىن باشلاپ بۇددا دىنىنى جۇڭگوغا تونۇشتۇرۇشقا كىرىشكەن. بۇنىڭغا كۇچارلىق ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسۇپ ۋە مەشھۇر تەرجىمان شائىر كوماراجىۋانى مىسال كەلتۈرۈش يېتەرلىك. كوماراجىۋا || مىلادىنىڭ ||||| يىلى تۇغۇلۇپ ||||| يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن. كىچىك ۋاقتىدا دادىسىغا ئەگىشىپ ھىندىستانغا بارغان. ئۇ ھىندىستاندا كۆپ يىللار تۇرۇپ بۇددىزىم ئەقىدىلىرىنى تىرىشىپ ئۆگەنگەن. شۇ چاغلاردا بۇددىزىم تەلىماتىدا ماخىيانا ۋە خىنپايانا دەپ ئاتىلىدىغان چوڭ ئىككى مەزھەپ ئىككى ئېقىم بار ئىدى. كوماراجىۋا بۇ ئىككى چوڭ مەزھەپ ئىچىدىن خىنپايانا مەزھىپىنى قوبۇل قىلغان. ئۇ ھىندىستاندىن قايتىپ كېلىۋاتقان چاغدا قەشقەردە شورى ئاساما ئاتلىق بۇددا راھىپىغا يولۇققان ۋە ئۇنىڭدىن ماخىيانا مەزھىپىنى ئۆگىنىپ بۇرۇن قوبۇل قىلغان خىنپايانا مەزھىپىدىن ۋاز كەچكەن. كوماراجىۋا قەشقەردىن ئۆتۈپ ئاقسۇغا كەلگەندە ئاجايىپ بىر راھىپقا يولۇققان. ئۇ راھىپ ئۆزىنى دۇنيادا تەڭداشسىز راھىپ ھېسابلاپ ھەمىشە ماختىنىپ || ئەگەر بۇددا ئەقىدىلىرى بويىچە بىرەر كىشى مەن بىلەن مۇنازىرىلىشىپ مېنى يېڭىدىغان بولسا ئۇنداق كىشىگە بېشىمنى كېسىپ بېرىمەن. دەيدىكەن. كوماراجىۋا شۇ راھىپ بىلەن مۇنازىرىلىشىپ ئۇنى يېڭىپ قويىدۇ. بۇ ۋەقە غەربتىكى بۇددا دۇنياسىنى زىلزىلىگە كەلتۈرىدۇ. كوماراجىۋانىڭ داڭقى غەرب ئەللىرىگە تارقىلىدۇ. بۇ ۋەقەدىن كۇچار خانى ناھايىتى چوڭ پەخىرلىنىش ھېس قىلىپ كوماراجىۋانىڭ ئالدىغا || ئاقسۇغا كېلىپ ئۇنى ئىززەت || ھۆرمەت بىلەن كۇچارغا ئېلىپ كېتىدۇ. كوماراجىۋانى كۇچار دۆلىتىنىڭ پىرى ئۇستازى دەپ جاكالایدۇ. تارىختىن خەۋرى بار كىشىلەرگە مەلۇم بولغاندەك كوماراجىۋا مەلۇم سەۋەبلەر بىلەن مىلادىنىڭ ||||| يىلى ھازىرقى گەنسۇنىڭ ئوۋىيىغا كەلگەن. ئۇ شۇ جايدا ||||| يىل تۇرغان. كوماراجىۋا شۇ مەزگىلدە خەنزۇ يېزىقىنى || تىلىنى || پۇختا مۇكەممەل چوڭقۇر ئۆگەنگەن. شۇ چاغدىكى جۇڭگو تارىخىدا || ئىككى چىن سۇلالىسى || بىلەن || شىمالى ۋە جەنۇبى سۇلالىلەر دەۋرى || دەپ ئاتالغان ناھايىتى قالايمىقان || ئاساسەن ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقى || بىر دەۋر ئىدى. جۇڭگودىكى بەزى خانلىقلارنىڭ ئالىي ھۆكۈمرانلىرى بۇددا دىنىنىڭ نادان ساددا خەلقلەرنى ئاسانلا ئالداپ كېتەلەيدىغان پاسسىپ ئىدىيىسىدىن پايدىلىنىپ خەلقنى بىخۇتلاشتۇرۇپ ئۆزلىرىگە قارشى چىقمايدىغان يۇۋاش پۇقرالارغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ھىچنەرسىگە قارىماي بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ بۇددا دىنىنى تەشەببۇس قىلىۋاتقان ئىدى. بۇددا دىنىغا كۈچلۈك تەرىپدار بولغان كېيىنكى چىن خانلىقى ||||| نىڭ خانى ياۋشىيىن || مىلادىنىڭ ||||| يىلىدىن ||||| يىلىغىچە خان بولغان. مىلادىنىڭ ||||| يىلى كوماراجىۋانى تەكلىپ قىلىپ شىئەنگە ئېلىپ كەلگەن ۋە ئۇنى دۆلەتنىڭ پىرى ئۇستازى دەپ جاكالىغان. ياۋشىيىننىڭ يارىتىپ بەرگەن كەڭ ئىمكانىيىتىدىن پايدىلانغان كوماراجىۋا شىئەندىكى مەشھۇر بۇددا ئىبادەتخانىلىرىنىڭ بىرىدە ||||| شاگىرتقا بۇددا ئەقىدىلىرىدىن دەرس بەرگەن. ياۋشىيىن دائىم ئىبادەتخانىغا بېرىپ ئۇنىڭ دەرسىنى ئاڭلىغان. كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىن بىرقانچىسى || دانىشمەن || ئەۋلىيا || دېگەن نامغا ئىگە بولغان. كوماراجىۋا شىئەندە بۇددا ئەقىدىلىرىدىن دەرس ئۆتكەندىن تاشقىرى بۇددا نامىلاردىن ||||| جىلىدلىق || پارچە كىتابنى قەدىمكى ھىندى تىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. بۇنىڭدىن باشقا بەدىئىلىكى ناھايىتى كۈچلۈك بولغان بۇددا رىۋايەتلىرىدىن ناھايىتى نۇرغۇن نەسەرلەرنى قەدىمكى ھىندى تىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. ئۇنىڭ قولىدىن چىققان تەرجىمە نەسەرلەرنىڭ تىلى بەكمۇ راۋان مەزمۇنى چوڭقۇر بولسىمۇ چۈشىنىشلىك بولغان. كوماراجىۋانىڭ دىن پەلسەپە ئەدەبىيات ساھەسىدىكى پائالىيىتى جۇڭگو بۇددىزىم پەلسەپىسىنىڭ ۋە ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا ناھايىتى كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسۇپ داڭلىق تەرجىمان تالانتلىق شائىر دېگەن نامغا ئىگە بولغان. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا قەدىمكى چاغدىن تارتىپ ||||| نەسىرگىچە || ئۇلۇغ ساياھەتچى ماگېلان غەرب بىلەن شەرق ۋە شەرق

بىلەن غەرب ئارىسىدىكى دېڭىز ئوكيان يولىنى ئاچقۇچى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى ئاتالمىش يىپەك يولى يالغۇزلا غەرب بىلەن شەرق ئەللىرى ئارا سودا ئارقىلىق ئىقتىساد ئالماشتۇرۇش يولى بولۇپلا قالماستىن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئارقىلىق شەرق ئەللىرى بىلەن غەرب ئەللىرىنىڭ قەدىمكى ئەنئەنىۋى مىللى مەدەنىيىتى ئاساسىدا شانلىق يۈكسەك مەدەنىيەت يارىتىشىدا ئالتۇن كۆۋرۈكلۈك رول ئوينىغان بولۇپمۇ بۇ ئۇلۇغ تارىخىي مۆجىزىدە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقىنى ئاساسىي ئۆگىتىش ۋە تونۇشتۇرۇش جەھەتتە رولىنى ئوينىغان

ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقىنى ئۆز تارىخىنىڭ ئۇزاق داۋام قىلغان قەدىمكى باسقۇچلىرىدا ئىران ئەھمانلار سۇلالىسى مىلادىدىن ۱۰۰۰ يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۳۳۰ يىل بۇرۇنقى چاغقىچە ھۆكۈم سۈرگەن گىرىك باكتىرىيە پادىشاھلىقى مىلادىدىن ۳۳۰ يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۰۰۰ يىل بۇرۇنقى چاغقىچە ھۆكۈم سۈرگەن ياۋچىلار دۆلىتى بولغان توخارىستان مىلادىدىن ۱۰۰۰ يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۳۳۰ يىل بۇرۇنقى چاغقىچە ھۆكۈم سۈرگەن كوشات ئېمپىرىيىسى مىلادىدىن ۳۳۰ يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۴۰۰ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ئاق ھون ئېمپىرىيىسى مىلادىنىڭ ۴۰۰ يىلىدىن ۴۰۰ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ قەدىمكى چاغدىكى شانلىق مەدەنىيىتىنى يارىتىشىدا قاتناشقان بولسا تۈرك خانلىقى دەۋرىدىكى ۴۰۰ ۴۰۰ ناھايىتى يۈكسەك مەدەنىيەتنى ياراتقۇچىلار قاتارىدىن ئۈستۈن ئورۇن ئالغان ئىدى